

**AISTIEN MUSEO.
KEHITTÄMISHANKE: MONIAISTINEN MUSEO-OPASTUS**

Minna Tuulas 2006

AISTIEN MUSEO. KEHITTÄMISHANKE: MONIAISTINEN MUSEO-OPASTUS

LOPPURAPORTTI

Tunnistetiedot

Aistien museo

Toteutusaika

1.3.2005 – 31.3.2006

Toteuttaja

Minna Tuulas

e-mail: minna.tuulas@netti.fi

Hankkeen koordinoija, yhteyshenkilö

Minna Tuulas

Raportin laatija

Minna Tuulas

SISÄLTÖ:

1. TIIVISTELMÄ

2. HANKKEEN TAUSTA JA TAVOITTEET

2.1. Hankkeen tausta ja tarve

2.2. Hankesuunnitelma: tavoitteet, toimintamallin kehittäminen ja organisaatio

3. PROJEKTIN KULKU

3.1. Kartoitus

3.2. Ryhmät

3.3. Tapaamiset ja työskentely

3.4. Tiedottaminen ja kouluttaminen

4. HANKKEEN TULOKSET, ONGELMAT JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

4.1. Tulokset ja tavoitteiden toteutuminen

4.2. Ongelmat ja kehittämis ehdotukset

Liitteet

Liite 1: Kartoitus: aistimateriaalin käyttö Suomen museoissa

Liite 2: Käytännön kokemuksia aistimateriaalin käytöstä museokäynneillä

Liite 3: Ohjeita ja vinkkejä

1. TIIVISTELMÄ

Aistien museo -hankkeen tarkoituksena oli kehittää erilaisten ryhmien kanssa toimivia tapoja hyödyntää moniaistisuutta museo-opastuksissa. Hanke toteutettiin 1.3.2005 - 31.3.2006. Pyrkimyksenä oli lisätä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta mm. vammaisyhteisöjen ja ikääntyneiden keskuudessa. Työskentelyryhmiksi valittiin kehitysvammaisten, näkövammaisten ja ikääntyneiden ryhmät. Tässä raportissa kerron hankkeen taustasta ja tavoitteista, kuvaan pääpiirteittäin projektin kulun sekä pohdin hankkeen onnistumista. Liitteessä 2 kuvataan yksityiskohtaisesti tilanteet, joissa on käytetty aistimateriaalia näyttely- ja työpajakäyntien yhteydessä kolmen esimerkkiryhmän kanssa. Liite 3 tarjoaa käytännönläheisiä ohjeita heille, jotka käyttävät aistimateriaalia erilaisten ryhmien museokäyntien yhteydessä.

2. HANKKEEN TAUSTA JA TAVOITTEET

2.1. Hankkeen tausta ja tarve

Moniaistisuus on huomioitu suomalaisessa museotyössä jo aiemminkin. Kuunneltavia kuvia oli Erica Othmanin suunnittelema ja yhdessä Marjatta Levannon kanssa vuonna 1987 toteuttama näyttely näkövammaisille museokävijöille Ateneumin taidemuseossa. Näyttelyä varten valmistettiin materiaalipaketti, joka kohokuvin ja kuunneltavin äänimaisemin tutustutti taideteosten maailmaan. Materiaali on Ateneumissa edelleen näkövammaisten museovieraiden lainattavissa.

Muistojen museo on ikääntyneille suunnattu, vuonna 2004 käynnistetty työpaja Ateneumissa. Työpaja alkaa näyttelykierroksella, jonka aikana museolehtori tarjoaa ihmisille haistettavaksi ja koskettavaksi esimerkiksi luonnosta poimittua aineistoa, joka liittyy kyseisiin taideteoksiin.

Loppuvuodesta 2004 toteutin yhdessä Ateneumin museopedagogisen henkilökunnan kanssa Ateneumin taidemuseoon ns. aistilaukun. Hanke oli taide- ja mediaohjaajan opintoihini liittynyt lopputyö. Keräsin erilaista kosketeltavaa, haistettavaa, maistettavaa ja kuunneltavaa materiaalia, joka liittyy neljään Ateneumissa esillä olevaan teokseen. Aistilaukun tarkoituksena on moniaististen opastusten toteuttaminen ja pääasiallisten kohderyhmien ajateltiin olevan vammaiset ja ikääntyneet.

Aistilaukku sisälsi materiaalia moniaistisia opastuksia varten. Tarvittiin kuitenkin huolellista suunnittelua ja testausta erilaisten ryhmien kanssa sekä pitkäjänteistä kehittämistyötä käytännössä saadun kokemuksen ja palautteen pohjalta, ennen kuin voitiin saada aikaan käyttökelpoinen toimintamalli moniaististen opastusten toteuttamiseksi. Kun toimiva käytäntö on kehitetty, se tarjotaan myös muiden museoiden käyttöön.

2.2. Hankesuunnitelma: tavoitteet, toimintamallin kehittäminen ja organisaatio

Tavoitteet

Hankkeen tarkoituksena oli kehittää toimivia käytänteitä moniaistiseksi museo-opastukseksi käyttämällä opastuksen tukena erilaisia aistimuksia (tunto, haju, maku, kuulo) herättävää aineistoa. Kohderyhmiksi valittiin kehitysvammaiset, ikääntyneet ja näkövammaiset.

Projektin kuluessa tavoite täsmentyi ja tavoitteeksi muotoutuivat seuraavat kohdat:

1. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden lisääminen
 2. Taiteen ja ihmisen lähentäminen (tunteiden ja aistien taso/ tiedollinen taso)
 3. Ajatusten ja mielen aktivoituminen
(oppiminen, omien ajatusten ja tunteiden ilmaiseminen, kommunikointi muiden kanssa)
 4. Elämän ilon lisääminen
(uusia asioita itsestä ja maailmasta, kauneusaistin herättäminen ja kehittäminen)
 5. Oman luovuuden kannustaminen (ajattelu, toiminta)
- Toteuttamiskelpoisten toimintamallien luominen hyödyttämään museo- ja hoitotyötä

Toimintamallin kehittäminen

Työskentely koostui tapaamisista, näyttelyopastuksista ja työpajatyöskentelystä. Ohjasin itse kaikki toiminnot. Näyttelyopastusten ja työpajojen yhteydessä käytin apuna aistilaukkaa ja muuta aistimateriaalia. Lopuksi kunkin ryhmän kanssa pidettiin palautekeskustelu, johon osallistuivat ryhmien omat ohjaajat ja ryhmien jäsenet.

Opastuksiin ja työpajoihin liittyi oleellisesti vuorovaikutteisuus. Ryhmän jäseniä rohkaistiin kertomaan omista muistoistaan, kokemuksistaan, mielikuvistaan ja tunteistaan. Tarkkailin heidän reaktioitaan ja kirjasin ylös kokemukset tilanteiden kulusta.

Opastuksista ja työpajoista keskusteltiin etukäteen ryhmien ohjaajien kanssa ja jokainen tapaaminen suunniteltiin yksilöllisesti ryhmän tarpeet huomioiden. Ryhmien ohjaajille jaettiin vihkot, joihin he kirjoittivat muistiin tekemiään havaintoja sekä omia ja ryhmän jäsenten kommentteja.

Organisaatio

Hankkeen ohjausryhmään kuuluivat itseni lisäksi vs. vastaava museolehtori Satu Itkonen (myöhemmässä vaiheessa vastaava museolehtori Anja Olavinen) ja museolehtori Erica Othman Ateneumin taidemuseosta sekä Kaija Kaitavuori ja Sari Salovaara Valtion taidemuseon Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehyksestä. Projektiryhmä kokoontui kolme kertaa.

3. PROJEKTIN KULKU

3.1. Kartoitus

Kartoitusvaihe aloitettiin toukokuussa. Selvitin, mitä siihen mennessä Suomessa oli tehty koskien moniaistisuuden hyödyntämistä esimerkiksi museo-, opetus- ja hoitotyössä. Perehdyin myös muuhun aiheeseen liittyvään tutkimus- ym. materiaaliin. Kartoitus täydentyi koko hankkeen ajan. Toukokuussa laittamaani museopostikyselyyn muiden museoiden kokemuksista tuli toistakymmentä vastausta. Toinen kysely museopostissa oli tammikuussa 2006 ja vastauksia tuli myös silloin runsaasti. Olin yhteydessä eri museoihin sähköpostitse ja puhelimitse ja joissakin museoissa kävin myös paikan päällä tutustumassa moniaistisuutta hyödyntäviin ratkaisuihin. Kartoituksen tulos muodostaa eräänlaisen tietopankin tähän mennessä museoissa tehdystä moniaistisuuteen liittyvästä työstä (Liite 1).

3.2. Ryhmät

Ikääntyneet: 1. Riistavuoren vanhustenkeskus (ohjaaja Sari Hedman) sekä 2. Mariankoti (ohjaaja Anneli Lopenen). Kehitysvammaiset: 1. Oppimisyksikkö Lamppu (ohjaaja Ellen Valta) sekä 2. Oskarinpuiston toimintakeskus (ohjaaja Tarja Kokko). 3. Näkövammaisten aikuisten ryhmä, 5 henkilöä. Toista näkövammaisten ryhmää ei yrityksistäni huolimatta saatu kokoon, koska ei saatu mukaan kiinnostuneita henkilöitä.

3.3. Tapaamiset ja työskentely

Ryhmien valinta, tutustuminen

Ryhmien valinta alkoi keväällä puhelimitse tehdyin yhteydenotoin ja keskusteluin ryhmien ohjaajien kanssa. Toukokuussa ikääntyneiden ryhmät olivat varmistuneet. Myös kehitysvammaisten kaksi ryhmää varmistuivat toukokuun aikana. Näkövammaisten ryhmien kokoaminen tuotti vaikeuksia. Lopulta syksyllä saatiin kokoon yksi näkövammaisten aikuisten ryhmä.

Tapasin molempien ikääntyneiden ryhmien ohjaajat Sari Hedmanin ja Anneli Lopenen ensimmäisen kerran toukokuussa. Kehitysvammaisten ryhmien ohjaajien Tarja Kokon ja Ellen Vallan kanssa tutustumistapaaminen oli elokuussa. Yleensä mukana tutustumiskäynneillä oli jo ryhmien jäseniä. Näkövammaisten kanssa oli ensimmäinen tapaaminen syyskuussa.

Tapaamiset

Ryhmien varsinaiset tapaamiset alkoivat elokuussa 2005. Ne sujuivat suurin piirtein saman suunnitelman mukaisesti. Aluksi oli aistilaukun kanssa opastettu näyttelykierros Ateneumissa. Seuraavaksi oli työpajakerta, jonka alussa käsiteltiin ensin yksi Ateneumissa esillä oleva teos aistimateriaalin kanssa. Oskarinpuiston ja näkövammaisten ryhmien

kanssa käytiin ryhmän jäsenten omasta toivomuksesta lisäksi Kiasmassa. Lopuksi pidettiin palautepalaverit ryhmien omien tiloissa.

Näyttelyopastuksen aikana esiteltiin teoksia ja kuvasuurennoksia teoksista ja kerrottiin lyhyesti teoksista ja taiteilijoista. Näkövammaisille teokset myös kuvailtiin. Tilanteesta riippuen annettiin myös syventävää tietoa taideteoksen teemasta tai jostakin yksityiskohdasta. Mukana kierroksilla oli aistilaukku, joka sisälsi monenlaista aistimateriaalia. Ryhmien jäsenten annettiin kosketella/ haistella/ maistella aiheisiin liittyviä esineitä, esimerkiksi sammalta, kuusen oksaa ja metson sulkaa Taistelevat metsot -teoksen kohdalla tai kangasnäytteitä, kristallinpaloja, ruusua ja hedelmää Morsiamen laulu -teoksen yhteydessä. Neljästä keskeisestä taulusta teetettiin kohokuvat. Kahden teoksen kohdalla ryhmän jäsenten voi antaa eläytyä myös teosten äänimaailmaan, sillä aistilaukun varusteisiin kuuluvat myös näyte metson äänestä ja kanteleen soitosta. Opastuksen kesto riippui ryhmästä, samoin käsiteltävien teosten määrä.

Muiden paitsi ikääntyneiden työpajat pidettiin Ateneumin työpajatilassa. Hankalan liikkumisen vuoksi ikääntyneiden työpajat sovittiin pidettäväksi heidän omissa kokoontumistiloissaan. Työpajoja suunnitellessa otettiin huomioon ryhmien jäsenten toivomukset ja valmiudet ja neuvoteltiin myös ryhmien omien ohjaajien kanssa.

Liitteenä käytännön kokemuksia aistimateriaalin käytöstä (Liite 2).

3.4. Tiedottaminen ja kouluttaminen

Pidin koulutustilaisuuden Ateneumin oppaille 6.2.2006 kello 14-16 Ateneumissa.

Hankkeen tuloksista tiedotetaan mm. Ateneumin ja Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehyksestä käsin toimivan Kulttuurikaikille -neuvontapalvelun verkkosivuilla.

4. HANKKEEN TULOKSET, ONGELMAT JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

4.1. Tulokset ja tavoitteiden toteutuminen

Palautetta opastusten onnistumisesta saatiin jatkuvasti suoraan opastettavilta ryhmiltä ja heidän ohjaajiltaan. Lisäksi ryhmien ohjaajat kirjoittivat muistiin tekemiään havaintoja sekä omia ja ryhmän jäsenten kommentteja.

Tapa käyttää aistimateriaalia näyttelykäyntien ja työpajatyöskentelyn elävöittäjänä toimi yleensä ottaen jokaisen ryhmän kohdalla, mutta oli paljon yksilöllisiä eroja: jotkut kokivat aistimateriaalin positiivisena lisänä, toiset negatiivisena ja joillekin se ei omien sanojen mukaan antanut mitään uutta. Näin ollen palaute vaihteli laidasta laitaan.

Näkövammaisista osa koki aistimateriaalin etenkin aluksi turhana ja hankalana, joku jopa ärsyttävänä ja halventavana. Joidenkin näkövammaisten mielestä aistimateriaali toi taiteeseen uuden lähestymistavan ja täydensi hyvin teoksiin tutustumista. Ääninäytteet olivat yksimielisesti pidettyjä. Ajankäyttö tulee suunnitella erittäin huolellisesti, jos

näkövammaisten näyttelykierroksella käytetään aistimateriaalia. Asia tulee selittää huolellisesti ja on hyvä korostaa, että aistimateriaalia käytetään kaikenlaisten ryhmien kanssa, myös näkevien.

Myös ikääntyneiden kohdalla vastaanotto vaihteli. Jotkut pitivät aistimateriaalista, mutta osan mielestä se oli turha ja kummallinen keksintö. Todennäköisesti jotkut ikääntyneistä eivät ymmärtäneet, miksi aistimateriaali oli mukana ja mikä sen tarkoitus oli. Ikääntyneille pitää selittää aistimateriaalin käytön tarkoitus ja sen yhteys teoksiin erittäin huolellisesti ja moneen kertaan. Palautevihon mukaan erään henkilön mielestä aistimateriaali havainnollisti mukavasti opastusta etenkin Toipilas -teoksen kohdalla, koska mukana oli kamferin tuoksu, laventelin tuoksu ja pellavakankaan tunnustelua. Jollekin kamferista tuli oma mummi mieleen. Toisen henkilön mielestä aistimateriaalit eivät antaneet mitään lisää ja valitut teoksetkin olivat ehkä liian tuttuja. Toisen ikääntyneiden ryhmän ohjaajalle aistimateriaalin käyttö oli jo entuudestaan tuttua, eikä tämä hanke tuonut hänelle mitään uutta ammatillisessa mielessä. Toisen ryhmän ohjaaja sen sijaan kertoi, että hän sai toisaalta uusia ideoita ja toisaalta rohkaisua omille ajatuksilleen. Lisäksi hän kertoi saaneensa intoa käyttää aikaisempaa enemmän hyväksi museota suunnitellessaan toimintaa vanhustenkeskuksen asukkaille.

Aistimateriaalin käyttö oli kaikkein palkitsevinta kehitysvammaisten ryhmien kohdalla. Motivoinnissa ei ollut ongelmia, sillä lähes kaikki osallistujat olivat alusta lähtien innolla mukana. Lopulta myös arimmat henkilöt tempautuivat mukaan. Minkäänlaisia ennakkoluuloja ei esiintynyt ja aistimateriaalista otettiin kaikki irti. Palaute oli välitöntä ja selkeästi positiivista, vaikkakaan ei aina sanallista. Palautevihosta voi poimia seuraavanlaisia ohjaajan ylös merkitsemiä kommentteja:

Näyttelykäynnit olivat mieluisia, kuvat toivat muistoja mieleen ("isäkin poltti piippua", "äidilläkin oli tuollainen mekko", "olen nähnyt mökillä lintuja", "minäkin olen ollut kipeänä, äiti hoiti"). Työpajaa muistella ja kokemuksia kerrattaessa syntyi keskustelua ja tärkeää asioiden muistelemista, johon muutenkin erityisesti iäkkäiden kehitysvammaisten kohdalla pyritään. Samalla, kun nähdään uusia asioita, tutut vanhat tilanteet kertautuvat ja vahvistavat kokemuksia. Vaikka sanallinen kommunikointi ei olekaan vahvaa, osoitettiin muulla tavalla vahvasti mielihyvä museokäynneistä ja työpajasta. Toimintakeskuksessa laitettiin työt ja valokuvat seinälle ja ylpeys sekä mielihyvä niistä oli aitoa. Positiivista oli myös se, että ryhmäläiset esittelivät maalauksia ja valokuvia ja kertoivat niistä muille asiakkaille ja henkilökunnalle oma-aloitteisesti.

Käynnit palvelivat itseäni tukien ja lisähaasteita tuoden. Voisiko itse ottaa mukaan aistimateriaalia mukaan, kun lähtee ryhmän kanssa näyttelyyn? Aistimateriaalit näyttelyssä olivat erittäin hyvä! Keskustelua syntyi helpommin, ja muistoja heräsi. Jälkeenpäinkin jutellessa oli paremmin jäänyt mieleen asioita ja omia kokemuksia. Myös se, että katseltavana oli vain muutama työ oli onnistunut ratkaisu. Aika meni nopeasti, mutta ei tullut tunnetta, että "mennään katsomaan muutakin".

Aistien käyttöä voisi olla vielä enemmänkin, se tekee näyttelyssä käymisen paljon monipuolisemmaksi. Ehkä aikaa saisi olla enemmänkin. Tunteiden ilmaisu/ käsittelyminen/ nimeäminen on vaikeaa, siksi tarvitsemme tukea ja "oppimista". Näyttelykierroksen jälkeen olisi voinut olla jokin oma tila, jossa

olisimme voineet keskustella näyttelystä ja kokemastamme. Ainakin meidän ryhmämme olisi hyötynyt siitä - ja varmaankin opas myös!

Aistimateriaalit olivat sekä ryhmän että minun mielestäni parhaimmat kokemukset näyttelyssä käynnistä. Asiat tuntuivat konkreettisilta ja muistoja ja kokemuksia tuli mieleen. Työpaja oli myös hyvä tapa yhdistää nähdyt teokset ja tekeminen. Ryhmän koko tulisi vain harkita hyvin ja mukana voisi olla omia avustajia enemmän apua tarvitseville. Hankaluutena ovat erilaiset ryhmäläiset: toiset ovat jo valmiita työssään, kun joku toinen ei ole vielä aloittanutkaan.

Hyödyn arviointi:

a. museo-oppiminen

oma kokemus museoista, taidenäyttelyistä, taiteesta
madaltuuko kynnys mennä näyttelyyn
suhtautuminen omaan luovuuteen
lähentääkö ihmistä ja taidetta
edistääkö oppimista

b. yksilön hyvinvointi

aistien käyttö, muisti, mieliala, kommunikointi, aktiivisuus, läsnäolo

c. hoitotyö

yhteensopivuus hoitotyön tavoitteiden kanssa

Hankkeen onnistumisesta voidaan tehdä seuraavanlaisia päätelmiä, jotka koskettavat jokaista edellä mainittua osa-aluetta:

- onnistuminen riippuu yksilöistä ja tilanteista
- yleensä ottaen toimiva tapa kaikkien em. ryhmien kohdalla
- paransi taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta
- lähensi taidetta ja ihmistä
- aktivoi mieltä ja ajatuksia
- rohkaisi keskusteluun, vuorovaikutukseen
- herätti muistoja ja tunteita
- lisäsi elämäniloa ja itsetuntoa
- paransi keskittymistä
- oppiminen oli hauskaa ja toiminnallista
- herätti omaa luovuutta
- innosti ja toi uudenlaisen työskentelymallin kehitysvammaisten ja ikääntyneiden parissa työskenteleville, rohkaisi hyödyntämään museota entistä enemmän hoitotyössä

4.2. Ongelmat ja kehittämisehdotukset, yleisiä ohjeita

Yleinen ongelma oli se, että tapaamiskertoja ryhmien kanssa oli vähän, tapaamiset olivat lyhyitä, aikaa rauhalliseen keskusteluun tapaamisten jälkeen oli liian vähän ja tapaamiskertojen välillä pääsi toisinaan kulumaan liian pitkä aika.

Suosittelavaa olisi ollut, että tapaamisia olisi ollut useampia ja aikaa olisi jätetty enemmän keskustelulle, muistelulle ja toisten kuuntelemiselle. Jokin esille noussut teema olisi voinut antaa hyvän aiheen esim. uuteen työpajatapaamiseen ja työskentelyä olisi voinut laajentaa vaikkapa kirjoittamisen suuntaan. Ryhmien jäsenet olisivat voineet tuoda omia aistimateriaalejaan ja kertoa niistä omia tarinoitaan. Tapaamiset olisivat voineet tapahtua niin lyhyin väliajoin, että aiemmin koettu ei olisi päässyt unohtumaan eikä ihmisten välille syntynyt yhteys olisi päässyt katkeamaan.

Lisäksi tämän hankkeen puitteissa ei ollut mahdollisuutta tutustua kyllin hyvin henkilöiden lähtötilanteeseen aistien toimivuuden, mielialan, museokokemusten yms. suhteen, joten hankkeen hyödyn täsmällinen arviointi on vaikeaa. Tärkeässä asemassa olivat ryhmien omien ohjaajien kommentit ja arviot tapahtuneesta mahdollisesta vaikutuksesta.

Toisaalta hankkeen ensisijainen tarkoitus oli luoda toimiva menetelmä käytännön museotyössä hyödynnettäväksi. Tavallisessa museotyössä ei yleensä ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista tietää kävijöistä juuri enempää, kuin yksittäisen tapaamisen perusteella on mahdollista. Näin ollen on mielekkäämpää pohtia aistimateriaalin käyttöä yleisellä tasolla sidosryhmäkohtaisesti saatuja kokemuksia hyödyntäen.

- Liitteet
- Liite 1: Kartoitus: aistimateriaalin käyttö Suomen museoissa
 - Liite 2: Käytännön kokemuksia aistimateriaalin käytöstä museokäynneillä
 - Liite 3: Ohjeita ja vinkkejä.

Tämä kartoitus on tehty vuonna 2005 ja vuoden 2006 alussa Museopostissa tehtyihin kyselyihin tulleiden vastausten pohjalta. Tästä ilmenee vain osa aistimateriaalin kanssa tehdystä työstä Suomen museoissa. Mukana on myös joitakin ulkomaisia esimerkkejä.

Vastausten perusteella noin vuodesta 2000 lähtien aistimateriaalia on käytetty monipuolisesti ja monissa museoissa eri puolilla maata. Näyttelyihin tai yksittäisiin teoksiin liittyviä äänitteitä on tehty jo aikaisemmin, ainakin 1980-luvulta lähtien. Myös omaan tekemiseen ja kokemiseen liittyvät aistihavainnot ovat jo kauan olleet melko tavallisia museokäynnin yhteydessä. Uutta on varsinaisten "aistilaukkujen" ja "elämyskaappien" tekeminen kaikenlaisen yleisön käyttöön ja kokonaisten näyttelyiden tekeminen aistihavaintoja lähtökohtana käyttäen. Suuntaus käyttää aistimateriaalia kokonaisvaltaisesti museokäynnin elävöittäjänä näyttää jatkuvan ja voimistuvan.

1. Useat aistit
2. Kosketeltava materiaali
3. Tuoksut
4. Kuunneltava materiaali
5. Oma tekeminen ja kokeminen
6. Esimerkkejä ulkomailta
7. Muuta

1. USEAT AISTIT:

Emil Cedercreutzin museo ja kulttuurikeskus (Tomi Heikkilä, amanuenssi):

Keväällä 2005 Heikkilä suunnitteli alakouluikäisille veistokierroksen. Aistiosuus oli kierroksen alussa. Hän latsi netistä ääniä, jotka lasten tuli tunnistaa. Äänet olivat helppoja kuten koiran ääni jne. Joukossa oli myös vaikeita, kuten kamelin ja virtahevon äänet. Joukossa oli myös tyrannosauruksen ääni, ja oppilaat tiesivät sen aina (!). Tämän jälkeen oppilaat jaettiin noin neljän hengen ryhmiin. Heidän tuli löytää oma eläinpatsaansa vihjeiden perusteella. Vihjeet koostuivat eläinten fyysisistä ominaisuuksista. Lopuksi lapsille jaettiin vielä kysymyksiä omasta eläimestään ja lopuksi he kertoivat siitä muille ryhmille.

Keväällä 2006 kierrosta on tarkoitus laajentaa. Tällä kertaa museo tekee yhteistyötä Harjavallassa lähihoitajiksi opiskelevien kanssa. Opiskelijoilla on luovan toiminnan kurssi, jonka he toteuttavat museolla. He suunnittelevat kierrosta, joka jakautuu eri aistien mukaan. Ilmeisesti eläinten äänet on yksi osuus. Tuntoaistista tulee kai yksi osuus, siinä patsaita tunnustellaan. Näköaisti lienee kolmas osuus, jota opiskelivat suunnittelevat.

Heikkilän mukaan äänten kuuntelemisessa on ainakin se hyvä puoli, että lapset saa keskittymään heti aluksi. Näin on helpompi jatkaa muita osuuksia. Ja lapset selvästi pitävät ääniosuudesta.

Gallen-Kallela Museo (Kati Nenonen, museosihteeri):

Eri näyttelyiden yhteydessä käytetty äänimaisemaa. Mm. Lasten Linna –näyttely talvella 2003-2004. Esillä oli Tuonelan joki –aiheinen äänimaailma.

Näkövammaisten opastuksissa tiettyihin teoksiin on ollut lupa koskea, mm. Yhteinen maa –näyttelyssä keväällä 2003. Esillä oli kivisiä ja puisia veistoksia joita koskettelimme, kävijät huomasivat niissä myös tuoksua, vaikka sitä ei oltu erityisesti nostettu esiin opastuksen aikana. Näkövammaisille siis moniaistinen kokemus.

Helsingin kaupunginmuseo (Anna Finnilä, museolehtori):

Helsingin kaupunginmuseolla ei ole ollut varsinaisia moniaistisia projekteja, mutta he ovat pienimuotoisesti hyödyntäneet aistiaineistoa näyttelyissä ja opastuksissa. Esimerkiksi:

1. Lastenmuseossa Helsingin historiaan voi tutustua leikkien ja askarrellen. Lastenmuseo on ns. "hands on" –museo, jossa esineisiin saa koskea ja menneestä voi oppia itse tekemällä. Mammutista marsuun –näyttelyssä kerrotaan kotieläimistä ja eläinvieraista.
2. Koulumuseossa ryhmät voivat osallistua vanhan ajan oppitunnille. Tytöt pukeutuvat esiliinuihin ja pojat slipovereihin ja sitten harjoitellaan esim. kaunokirjoitusta mustekynällä.
3. Työväenasuntomuseossa on huone, jossa pääsee kokeilemaan aitoja vanhoja esineitä ja Raitioliikennemuseossa on vaunu, jossa voi kokeilla mm. rahastajana ja kuljettajana olemista.
4. Arkeologian työpajassa oppilaat saavat tutustua aitoihin löytöihin puuvillahansikkaat kädessä.
5. Manicker ja mojänger (Kapistus ja vempain) –työpajassa oppilaat saavat tutkia vanhoja ja erikoisia esineitä, arvailla niiden käyttöä, keksiä uskottavia selityksiä ja kilpailla oikeista vastauksista (tyyliin "Valehtelijoiden klubi").
6. Teemaopastuksissa ryhmät ovat saaneet tunnustella esineitä, nauttia pieniä makuelämyksiä (esim. piparkakkuja, vanhan ajan pikkuleipiä, rinkeleitä, kuninkaan pöydän erikoisherkuja 1600-luvulta (kuten oliiveja ja rusinoita) ja kuunnella aikakauteen sopivaa musiikkia.

Lisätietoja www.helsinginkaupunginmuseo.fi.

Helsingin kaupungin taidemuseo (Kaisa Kettunen, museolehtori):

On ollut Satua ja totta –näyttelyssä Meilahdessa aistisalkku, jossa on kaikkea haistettavaa, maistettavaa ja kosketeltavaa. Elina Topparin kokoama. Meilahdessa on ollut käytössä myös hattu ja käsinuken kaltaisia pikkuötököitä. Muutakin tämänkaltaista aistimateriaalia on ollut. Tavarat ovat käytössä Meilahden näyttelyssä opastetuilla kierroksilla ja työpajoissa.

Bäcksbackan kokoelmanäyttelyn yhteydessä Meilahdessa on erityisesti näkövammaisille suunnattua aistimateriaalia.

Hämeenlinnan taidemuseo (Päivi Viherluoto, amanuenssi):

Eri aisteja on käytetty vuosien varrella esim. opastetuilla kierroksilla. On toimittu pareittain ja toinen parista on ollut sokkona liina silmillä, toinen opastaa näyttelytilassa liikkumisessa annettujen ohjeiden mukaan ja kertoo tietyistä teoksista, kuvailee ja yrittää antaa taideteoksesta monipuolisesti tietoa. Tavoitteena on keskinäinen luottamus, vuorovaikutuksen kehittyminen ja sanoilla, kenties liikkeelläkin havainnollistaminen, fyysinen läheisyys, saada tietoa ja elämyksiä ja tilallisia kokemuksia kuuloaistin avulla. Tähän on voinut liittyä myös veistosten tunnistelua käsin (puuvillahansikkaat käsissä).

Lisäksi on kuunneltu veistoksia, tunnisteltu käsin eri materiaalien lämpöisyyseroja ja pintarakennetta. Elämyskierroksilla on haisteltu mm. mausteita. Eri teosten viestejä on avattu musiikin ja äänimaiseman avulla, on ollut elävien muusikoiden vetämiä musiikkierroksia. Tanssipedagogin ohjauksella on tutkittu veistoksia liikkeen avulla. Lisäksi on ollut monenlaisia toiminnallisia kierroksia, joissa on mukana draamaa, leikkejä, satuja yms.

Jyväskylä taidemuseo (Sirpa Turpeinen, museolehtori):

Värillä ja sydänverellä – Yrjö Saarisen näyttely vuonna 2000. Yhteistyössä Jyväskylän näkövammaisten koulun oppilaiden kanssa. Sisälsi monenlaista aistittavaa. Lainattavaa materiaalia: Yrjö Saarisen kansio kuvineen ja äänitteineen.

Mistä taide on kotoisin? Ensimmäisistä keskisuomalaisista kuvataiteilijoista kertova näyttely toteutettiin moniaistisesti v. 2002-2003. Näyttelystä tehtiin kaksi äänitettä ja myöhemmin lainattava kokonaisuus NÄKEMYKSIÄ – ensimmäiset keskisuomalaiset taiteilijat oman aikansa kuvaajina. Verkkosivut www.avoinmuseo.fi/nakemyksia.

Kohtaamisia taiteessa 2004 oli näyttely, jossa oli moniaistisia teoksia.

Tähdenlento (2005?) oli Jyväskylän näkövammaisten koulun oppilaiden ja joutsenolaisten kuvataiteilijoiden Soile Turkian ja Saara Pakarisen taideprojekti.

Välisoitto (2005?) oli kokoelmanäyttely, jossa oli äänimaailmoja.

Ester ja Jalo Sihtolan kokoelman teoksista tehtiin ääniselostukset Kuvia korville 1990-luvulla. Lainattavassa paketissa on äänite, laminoidut A3 –kokoiset kuvat sekä tekstit isokirjoituksella.

Kajaanin taidemuseo (Pirjo Immonen, amanuenssi/ taidekasvattaja Laura Kauppinen)

Ihmeellinen puutarha –näyttely ja taidekasvatusthanke. Tavoitteena oli tarjota näyttelyvieraille kiireetön kokemus, jossa koskettaminen, oman kehon ja sen liikkeiden aistiminen sekä kuuleminen olisivat yhtä tärkeitä kuin katsominen ja näkeminen. Immonen on kirjoittanut hankkeesta Museo-lehdessä 1/2003 (Riiviöt valloittivat taidemuseon).

Ihmeellinen puutarha ja Lasten oma lukusali –näyttely oli ennen Kajaania esillä Voipaalan lastenkulttuurikeskuksessa. Kajaania varten se suunniteltiin uudelleen ja mukaan liitettiin omaa ohjelmaa ja tavoitteita.

Kajaanissa on muutenkin käytetty muita aisteja katsomiskokemuksen ”parantamiseksi” tai uuden näkökulman löytämiseksi. Ehkä paras kokeilu on ollut Liisa Rautiaisen Maalauksia –näyttelyn (2003) yhteydessä toteutetut asiat. Päiväkoti-ikäisten lasten kanssa käytettiin opastuksessa musiikkia, omaa kehoa ja kuunneltiin hiilen ääntä. Näiden kokeilujen avulla pyrittiin hahmottamaan Liisa Rautiaisen abstraktia ilmaisua, värejä, siveltimen vetojen eroja ja maalien erilaisia massoja ja pinnan struktuuria. Tämä irrotti tilanteen liian vaikeasta taidepuheesta ja päästiin silti puhumaan ei-esittävästä maalauksesta.

Saman näyttelyn yhteydessä tehtiin nuorten kanssa ”sokko-opastus” eli nuoret kertoivat töistä pareilleen, joilta oli silmät sidottu liinalla. Pyrkimys oli vahvistaa ennen kaikkea työstä kertovan kokemusta, sanallistaa näkemänsä ja kertoa näkemyksistään ääneen. Sokon osa oli kuunnella ja esittää mahdollisia lisäkysymyksiä. Tällä kokeilulla saatiin nuoret puhumaan taiteesta ja omista ajatuksistaan ilman, että koko ryhmä oli kuulemassa tai että heille olisi tullut sellainen olo, etteivät he ymmärrä tai osaa, sillä näissä tilanteissa ei ollut ns. auktoriteettia kuuntelemassa. Lopuksi pidettiin yhteinen keskustelu, joka osoitti, että tämän kokeilun myötä nuoret olivat katsoneet työt hyvin tarkasti (ei läpi juosten) ja he olivat saaneet teoksista enemmän irti.

Lisäksi lapset ovat saaneet koskea valkoisin hansikkain teoksia päiväkotinäyttelyssä Tiloja (2003-2004). Osa lapsista katsoi teosta todella vasta koskettuaan siihen ja loi jonkinlaisen ”hellän suhteen” pieneen ihmisveistokseen.

Keväällä 2005 pidetyssä Museopoliisi Nisusen epäonninen aamu –taidepelissä käytettiin myös hajuaistia. Peli oli perheille suunnattu seikkailu näyttelyn läpi. Jokainen osallistuva perhe sai lipunmyynnistä peliohjeet, joiden avulla he siirtyivät teokselta toiselle. Teoksiin liittyi erilaisia tehtäviä, joiden avulla ryhmä pääsi pelissä eteenpäin. Yksi pelin tehtävä oli yhdistää kirjekuoreen piilotettu haju ja Kari Cavénin teos.

Tällä hetkellä käynnissä olevaan Ina Collianderin näyttelyyn tulee myös hieman haisteltavaa, kosketeltavaa ja mahdollisesti myös jotain kuunneltavaa.

Keuruun taidemuseo (Laura Kuurne, vs. amanuenssi)

Vuosien 2005/2006-vaihteessa Keuruun taidemuseossa oli Suomen käsityön museon tuottama kiertonäyttely Onko Hajua?, missä hajuaistin lisäksi myös tuntoaisti oli käytössä. Kaikkeen sai koskea ja kaikkea sai haistaa. Myös ääntä – ilon ja inhon kiljahduksia – oli enemmän kuin tavallisesti.

Muissa näyttelyissä ovat mahdollisuuksien mukaan järjestäneet esim. näkövammaisille mahdollisuuden koskettaa joitakin näyttelyiden teoksia tai esineitä.

Kiasma (Kalle Hamm, vs. museolehtori)

Monenlaisia aisteihin liittyviä projekteja. Hammin aikana:

- Poptaide-näyttelyn aistikierros
- Sanna Yli-Tensiön lopputyö TAIK taidekasvatuksen osastolle.
- Ääniopas Arjen murtumia -näyttelyihin
- Ääniopas ARS06-näyttelyyn
- ARS-aistilaukku, valmistui maaliskuussa 2006
- oppaita on koulutettu kuvailutulkkaukseen

ARS aistilaukku on perheille ja erityisryhmille suunnattu paketti, jonka voi ottaa mukaan omalle kierrokselle. Aistilaukku on tarkoitettu itsenäiseen käyttöön. Kaikkea ei ole käännetty pistekirjoitukselle, joten näkövammaiset tarvitsevat mukaan näkevän seuralaisen. Laukku esittelee viisi ARS06:n teosta ja laukusta löytyy pieniä tehtäviä saleissa tehtäviksi, lisäpohdiskelun aiheita kyseisistä teoksista sekä kosketeltavia materiaaleja, haisteltavia tuoksua sekä tunnusteltavia kohokuvia. Myös oppaat voivat käyttää aistilaukkuja elävöittämään omaa opastustaan.

Kuopion taidemuseo (Marianna Huttunen, intendentti)

Lähimenneisyydessä on ollut kaksi moniaistista näyttelyä tai näyttelytyöpajaa.

1. "Aistin" –näyttely kaikille aisteille. Raportti on julkaistu Kehyksen sivuilla.

Näyttely syntyi Esteetön museo –projektin oheistuotteena. Tunnustelu, tuoksut ja hajut, ääni, maku, liike. Kohderyhminä koulut, päiväkodit, erityiskoulut, toimintakeskukset, palvelukodit, paikalliset vammaisjärjestöt.

2. "Lintukoto – metsässä vai maailmalla?"

Syksyllä 2005 toteutettu moniaistinen näyttelykierros ja työpaja taidemuseon perusnäyttelyssä "Lintukoto – metsästä maailmalle". Mukana oli vahvasti musiikki ja muu äänimaailma sekä erilaisiin materiaaleihin tutustuminen tuntoaistin kautta.

Jatkossa on tulossa lisää aistimateriaalin käyttöä. Suunnitteilla on esimerkiksi erääseen palvelukeskukseen pieni kukka-aiheisten taideteosten näyttely, jossa on ajateltu käyttää myös kukkien tuoksua.

Kurikan museo (Tuula Joensuu)

Kurikan museossa on miesten käsityöperinteitä esittelevässä huoneessa havainnollistettu tervan erilaisia käyttötarkoituksia mm. tervaamalla paanukaton pala, on esitelty tervasaippuaa ja pikiöljyä. Koululaisryhmät ovat myös saaneet maistaa tervakaramelleja. Suutarin huoneessa on ollut esillä pikeä ja pikilankaa. Näyttelyitä on saanut siis kokea myös hajuaistin kautta.

Erääseen näytelmään liittyvässä näyttelyssä on esitelty kauppiaan tarvikkeita kamferintippojen hajun avulla.

Kirkkomuseo-huoneessa on soitettu kasetilta musiikkia ja papin saarnaa 1700-luvulta.

Luonnontieteellinen keskusmuseo (Markku Liinamaa, suunnittelija):

Museo on jo monia vuosia käyttänyt koskettelumateriaalia sekä opastetuilla museokierroksilla että erilaisissa yleisötahtumissa.

Lapset ja lapsiperheet ovat museon suurimmat kävijäryhmät ja maksullisilla opastuksilla suurimmat kävijäryhmät ovat olleet päiväkotit- ja kouluryhmät.

Näkövammaisia oppilaita varten hakivat aikaisemmin aina erikseen kokoelmista kosketeltavaksi täytettyjä eläimiä. Se oli työlästä ja materiaali painottui lintuihin.

Vuonna 1999 museossa valmistettiin erityinen Elämyskaappi näkövammaisia varten. Kaikki kaapissa olevat asiat ovat kosketeltavia ja lisäksi on mahdollisuus kuunnella korvalappustereoilla lintujen ja sammakoiden ääniä. Kaikki kosketeltava materiaali on tehty kaappia varten, joten se on turvallista kosketella (ei ole käytetty myrkkyjä kuten vanhoissa täytetyissä eläimissä).

Kaapissa on myös täytettyjä lintuja ja nisäkkäitä sekä sammakko, käärme ja kaloja. On myös muuta eläimiin liittyvää materiaalia kuten eläinten luita ja kalloja, höyheniä, sulkia, nahkoja ja tassunjalkia. Täytetyn sinisorsan lisäksi kaapissa on sorsapilli, johon puhaltamalla voi itse tuottaa sorsan ääntä.

Kaappi on varustettu pyörillä, joten se on helposti liikuteltavissa. Kaappi on käynyt vierailulla myös Lasten Tieteenpäivillä Heurekassa ja Kiasmassa.

Aluksi kaappia käyttivät lähinnä näkövammaiset, jonka vuoksi kaikissa eläimissä ja kaapinovissa ja laatikoissa oli pistekirjoituksella tekstit (suomi, ruotsi). Kävi ryhmiä näkövammaisten koulusta ja Näkövammaisten keskusliiton perheleireiltä. Kaapin käytössä ryhmillä on aina käytössään museon opas, joka kertoo eläinten biologiasta. Näkövammaisille tämä opastustoiminta on ilmaista. Kaapin materiaalia on käytetty myös eriasteisten kehitysvammaisten ryhmien kanssa. Syvästi ja vaikeasti kehitysvammaisten kanssa parhaimmat aistimukset ovat saattaneet olla huuhekajan höyhenillä sively poskeen tai muflonin sarven hively.

Aika pian kaapin valmistumisen jälkeen kaappia alettiin käyttää myös päiväkotilasten yleiskierroksilla ja lopulta käyttöä laajennettiin koskemaan myös kaikkia ala-asteen

yleiskierroksia. Liinamaan mukaan ratkaisu oli onnistunut. On mukava itse päästä silittelemään siilin piikkejä tai kokeilemaan karhun kynsiä. Liinamaa on aika vakuuttunut siitä, että lasten oppimisen kannalta on tärkeää päästä itse kokeilemaan näitä asioita eikä vain pelkästään kuunnella oppaan puhetta ja katsella eläimiä lasin takaa.

Kaappia ja sen sisältöä on käytetty vain oppaan johdolla, mutta esim. viikonloppuisin, jos on tullut näkövammaisia kävijöitä, vahtimestarit ovat käyneet avaamassa ryhmälle tämän lukollisen kaapin.

Yleisötapahtumissa, kuten hiihtoloma- ja syyslomatapahtumissa sekä Ketkä liikkuvat öisin –tapahtumissa on ollut tunnustelupisteet, joissa yleisö on saanut tunnustella kaapin sisältöä. Kaapin lisäksi on ollut kokonaisia karhun ja hirven nahkoja, joten erilaisten turkisten vertailukin on onnistunut. Kuvia kaapista löytyy mm. museon nettisivuilta www.fmnh.helsinki.fi/nayttelyt/ltm/opastukset/nakovammaiset.htm.

Myös suurelle yleisölle on tarkoitus antaa koskettelumahdollisuus erilaisiin suomalaisten eläinten turkkeihin. Museon konservaatit ehtivät jo valmistaa näyttelytiloihin kosketeltavat nahat, mutta museon suljettua remontin vuoksi ovensa viime syksynä nahkoja ei ehditty laittaa esille.

Koskettelumateriaalia on tehty myös päiväkotien teemaopastuksiin. Esimerkiksi Metsän eläimet –opastuksella lapset pääsevät kokeilemaan eläinten nahkoja, kalloja ja sarvia. Museossa on myös mahdollisuus kuunnella lintujen ääniä.

Rauman taidemuseo (Henna Paunu, amanuenssi):

Aistiaiheinen nykytaiteen näyttelysarja: teokset eivät ole varsinaisesti lapsille tehtyjä, mutta näyttelykokonaisuudet kootaan lapsille ja nuorille. Teokset ovat elämyksellisiä, sopivat aiheeltaan lapsille ja ne ovat pedagogisesti kiinnostavia eli tuovat esiin monipuolisesti erilaisia kuvataiteen alueita ja tekniikoita. Näyttelyiden yhteydessä järjestetään teemaan liittyviä työpajoja, näyttelytekstit toteutetaan selkeästi ja helposti ymmärrettävinä ja kaikki näyttelyyn tulevat ryhmät tutustuvat näyttelyyn oppaan kanssa. Aistisarja päättyy keväällä 2006 makuaistia käsittelevällä näyttelyllä Sokerina pohjalla. Näyttelyyn tulee mahdollisesti puhuvia pullapitkoja, kakkutyöpajoja, ruokaperformanssia, purkasta valmistettuja taideteoksia, ketsuppivideoita, mehuveistoksia ym.

Sarjan päättymisen jälkeen on tarkoitus jatkaa samalla konseptilla muiden teemojen parissa. Vuodelle 2007 alustavasti suunniteltu koira-aiheista näyttelyä Minä tahtoisin olla koira. Aistisarjan näyttelyt Voihan nenä (2002), Mitä kuuluu? (2003), Musta tuntuu (2004), Silmän kääntäjät (2005), Sokerina pohjalla (2006). Lisätietoja ks. www.raumantaidemuseo.fi kohdasta Näyttelyohjelma ja muuta tapahtumat.

Voihan nenä! (18.1.-17.3.2002)

Näyttely käsitteli hajuaistia. Museon yläkertaan oli rakennettu Galleria Klyyvari, jossa oli esillä lasten tekemiä veistoksia, maalauksia, maustemaalauksia ja tilateoksia. Professori Nenun laboratoriossa esiteltiin hajuaistin toimintaa ja tunnistettiin erilaisia tuoksua. Hajujen vintiltä löytyi perinteisiä hajuja – tervaa, mäntysuopaa, laventelia, koivuvihtoja, lampaanvillaa, heinäpaaleja. Museon holvikellarissa oli oma jännityksensä ja tuoksunsa.

Sen kätköistä löytyi vanhan kalastajan varasto... Näyttelyn toteuttivat paikalliset taiteilijat yhdessä lapsiryhmien kanssa. Mukana toteuttamassa olivat lasten ja nuorten kuvataidekoulun oppilaat ja opettajat, Sorkan perinteisiin painottunut kyläkoulu yhdessä kuvataiteilija Kati Välimäen kanssa, nuorten kirjoittajien ryhmä yhdessä kirjailija Taina Teerialhon kanssa sekä erityiskoulun oppilaat ja autistilasten ryhmä yhdessä taidegraafikko Tommi-Vihtori Roströmin ohjauksessa. Näyttelyn ohessa järjestettiin erilaisia maalaustyöpajoja, joiden opettajina toimivat taiteilijat. Näyttelyyn liittyneet työpajat: Tuoksuva akvarellipaja, vadelmanpunaista, mustikansinistä, banaaninkeltaista ja ruohonvihreää. Värileikkiä vesiväreillä. Voihan pippuri! – Maustemaalausta, tuoksuvia maalauksia mausteilla ja väreillä.

Mitä kuuluu? Näyttely äänestä (17.1.-16.3.2003)

Näyttely keskittyi ääniin ja kuuntelemiseen. Millaisia ovat putoavat äänet, mikä on äänimaisema ja miten musiikki voi muokata näkemäämme? Näyttelyssä oli esillä äänitaidetta sekä kuvataidetta, jossa äänellä oli tärkeä rooli. Oheisohjelmassa oli ääneen liittyneitä työpajoja lapsille ja nuorille (sävellys-, sadutus- ja äänitehostepajat). Näyttelyn taiteilijat: Simo Alitalo, Brian Eno, Juha van Ingen, Johanna Mannila, Viljami Ovaskainen, Sinikka Palonen, Arno Salosmaa, Pekka Sassi ja Juha Valkeapää. Taidemuseon yläkerrassa oli äänitehostepaja. Yleisradion erikoistuotanto toteutti näyttelyyn äänitehosteohjelman. Kuunneltavana oli radion äänitehostenäytteitä satukuunnelmista arkipäivän ja perinnemaiseman ääniin. Pajassa voi myös itse kokeilla äänten tekemistä ohjeiden mukaan. Työpajat: Sadutustyöpajat esikoululaisille ja ala-asteen oppilaille, ohjaaja kirjallisuuden läänintaiteilija Sini Kiuas. Musiikkia hetkessä –sävellystyöpajat. Instant music eli pikamusiikki on eräs digitalisoitumisen synnyttämistä uusista ilmiöistä, jossa musiikkia voidaan koota tietokoneella erilaisia valmiita ääniä (sampleja) yhdistelemällä. Arkipäivisin tilaisuudet olivat kouluille (1.-9. luokat), viikonloppuisin kaikille halukkaille. Parhaat teokset palkittiin päätöspäivän tilaisuudessa. Sävellystyöpajat järjestettiin yhteistyössä Turun yliopiston Digitaalisen kulttuurin oppiaineen ja Rauman opettajankoulutuslaitoksen kanssa. Muu ohjelma: Digitaalisen kulttuurin talvipäivät, luentoja Rauman taidemuseossa. Järj. Turun yliopiston digitaalisen kulttuurin yksikkö.

Musta tuntuu. Kosketeltavaa ja tuntuva taidetta (16.1.-7.3.2004)

Näyttely oli lapsille suunnattu kosketeltavan ja toiminnallisen nykyaikaisen taiteen näyttely. Näyttelyn yhteydessä toteutettiin pajunpunonta- ja huovutustyöpajoja. Taiteilijat: Suvi Aarnio, Mika Hasselqvist ja Sanna Syvänen; Oiva Gillsten; Maija Helasvuo; Antti Hämäläinen ja Maarit Nevanperä; Hanna Jaanisoo; Villu Jaanisoo; Anssi Kasitonni; Keanne van de Kreeke; Kukakumma Muumaassa; Piia Lehti; Jani Leinonen; MC Plotte Svärd; Minna Alanko ja Outi-Ilmuasia Parviainen; Tuula Nikulainen; Kimmo Schroderus; Sähkökissa; Veijo Setälä. Työpajat: Punottu purje (pajuista punomalla, oksista sitomalla, langoista, kankaanpaloista ja kierrätysmateriaalista yhdistämällä), Lampaan taika (huovutusta), Huovutus-paja aikuisille.

Silmän kääntäjät. Näkemisen ilmiöitä, illuusioita ja yllätyksiä (21.1.-13.3.2005)

Tutustuttiin nykyaikaiseen ja erilaisiin näkemiseen liittyviin ilmiöihin. Näyttelyn teokset hämmästyttivät ja esittelivät konkreettisesti ilmiöitä ja asioita kuten camera obscuraa, illuusiota tilassa ja pinnassa, hologrammeja, liikkeen vaikutelmaa eli kineettisyyttä, käsillä katsomista... Teosten kautta voi myös huomata miten omat ennakkoluulot ja asenteet voivat vaikuttaa havaintoihin, eri tapoihin nähdä ja ymmärtää. Runsaasti työpajoja, joiden ohjaajina toimivat kuvataiteilijat. Tehtävämoniste. Satakunnan taidetoimikunnan tuottama Taideteoksia näkyvissä –dc-rom, jonka toteutuksesta vastasi kuvataiteen läänintaiteilija

Marjo Heino-Fihlman. Näyttelyn taiteilijat: Else Joutsu, Tellervo Kalleinen, Anssi Kasitonni, Markus Kähre, Samuli Laurinolli, Maria Lähteenmäki, Reima Nurmikko, Maija Närhinen, Marja Pirilä ja Petri Nuutinen, Markus Raetz, Veijo Setälä. Työpajat: Väri-ihmeitä: Albers – väri näyttää toiselta (värioppia päiväkotiryhmille), Käsillä katsoen (kasvotutkielman tekeminen touch modelling –metodilla, joka perustuu sormien ja kämmenten herkkään tuntoaistiin. Työskentely tapahtui kokonaan silmät peitettynä), Väri-ihmeitä: perspektiiviharhaa (värioppia päiväkodeille), Väri-ihmeitä: simultaanikontrasti (värioppia päiväkotikouluikäisille ja ala-asteikäisille), Camera Obscura (tutustuttiin ilmiöön ja rakennettiin omat camera obscurat).

Salon taidemuseo (Pirjo Juusela):

Salon taiteilijaseuran näyttely Aistillisesti (vuonna 2003?). Kaikki näyttelyn teokset olivat eri aistien kautta koettavia. Teoslapuissa luki selkeästi, mitä teoksille sai tehdä (kosketella, kuunnella, haistella jne.). Näyttelystä tehtiin video. Osa teoksista esiteltiin myöhemmin myös Raumalla ja Jyväskylässä.

Serlachiuksen taidemuseo (Maritta Pitkänen):

Tässä on mainittu vain joitakin esimerkkejä. Kerran on käytetty tietoisesti hajuaistia ateljeetunnelman saavuttamiseksi: laitettiin esille avattu purkki tärpähtiöljyä. Lennart Segerstrålen näyttelyssä oli osa teoksista maalaustelineillä ja tunnelma ateljeemainen.

Kuulo- ja näköaisti on viimeksi ollut esillä Virginien paletti-nimisen värityskirjan esittelytrailerissa museon kotisivulla www.serlachiusartmuseum.fi. Siitä näkee, kuinka kuulon aktivoiminen voi jättää taideteoksen paremmin mieleen. Muistijäljen syntyminen äänien avulla on ollut heillä viime aikoina keskustelun aiheena. Ovat olleet yhteistyössä dramaturgi-säveltäjä Johannes Raumoson kanssa.

Suomen käsityön museo (Laura Ruottinen, amanuenssi, tiedotus):

Aistien käyttöä on pyritty lisäämään tietoisesti. Yhdessä Jyväskylän taidemuseon ja muiden museoiden kanssa kehitetty nettisivut, joilla tätäkin asiaa sivutaan. Ks. www.craftmuseum.fi sekä www.avoinmuseo.fi.

Näyttely Onko hajua?, joka pohjautui hajun varaan. Näyttelyn yhteydessä oli haju- ja makuilta. Tällä hetkellä näyttely kiertää Suomea. Siitä on tällä hetkellä myös tiedote internetissä. Näyttelyn toteutti alkujaan Suomen käsityön museo, mutta se on sittemmin kiertänyt ainakin Hyvinkäällä ja Porissa.

Ainakin 10 vuoden ajan tehty räätälöityjä opastuksia sokeille. Paljon kosketeltavaa ja ”käsin jaettavia kokemuksia” tarjolla.

Kysy lisää museolehtorilta Raija Manniselta (virkavapaalla tällä hetkellä).

Nykyisen museolehtorin Sari Lepoahon kanssa toteutettu mm. koskettelua, kuuntelua (miltä esim. eri lämpötiloissa poltetut savet ja keramiikat kuulostavat kun niitä kilautetaan lusikalla), hajua melkein joka näyttelyssä, koskettelu työpajoissa jokapäiväistä. Kaikkiin näyttelyihin varataan erikseen kosketeltavia esineitä, ja mm. perusnäyttelyssä on kosketeltavia esineitä kertomassa tarinaa.

Tornionlaakson maakuntamuseo (Vesa Alén, amanuenssi)

Opastuksissa on joitakin improvisoituja kohtia, joissa ainakin Alén käyttää ”aistimateriaaleja”. Koululaiskierrosten yhteydessä on käyttänyt ainakin: suksitervapurkin haistamista ja sisällön arvuuttelua, kopioplootun tunnustelua käsissä, terävä-äänisen palokellon kilistämistä ja kumeaäänisen raatihuoneen kellon varovaista napauttamista. Koululaiset ovat saaneet myös kokeilla joidenkin raskaiden, mutta kosketusta kestävien esineiden kohottamista ilmaan ja käsikivien pyörittämistä. Myös jonkin kivikautisen taltan pyörittely on tullut kysymykseen. Alénin opastusten kohderyhmänä ovat olleet peruskouluikäiset, mutta joskus myös aikuisryhmät.

Kokonaan näkövammaisille suunniteltuja opastuksia ei ainakaan viime aikoina ole ollut. Alénin mielestä em. keinojen käyttö on perusteltua, koska ne katkaisevat unettavalta tuntuvan opastuksen ja parhaassa tapauksessa puhaltavat silmin nähden eloa ryhmään. Hänen mielestään aistimateriaalit tuovat alkeellisinakin sovellutuksina oleellisen terästyksen opastukseen. Ne ovat perusteltuja myös silloin, kun vastaanottajalla kaikki aistit toimivat keskivertotasolla, eikä vain erityisryhmien kohdalla.

2. KOSKETELTAVA MATERIAALI:

Designmuseo (Leena Svinhufvud, museolehtori):

Vain muutamissa näyttelyissä (v. 1986 lähtien) paneuduttu muuhun kuin näköaistilla koettaviin näyttelyihin.

1980-luvulla järjestetty tekstiilinäyttely, joka suunnattiin näkövammaisille.

Joihinkin keramiikkanäyttelyihin tarjottu opastuksia näkövammaisille. Yleensä näkövammaiset tutustuvat heillä pääasiassa itsenäisesti.

Kouluille ja oppilaitoksille suunnatussa Muotoilustudiossa muutamaa esinettä voi kokeilla. Opastuksissa käytetään esineitä sekä materiaalinäytteitä. Esineiden tutkiminen ja tunnustellen oppiminen havaittu erinomaiseksi keinoksi sekä nuorempien että vanhempien kanssa. Käytetään tätä paljon myös erilaisissa työpajoissa ja koulutuksissa.

Parhaillaan työstävät oppaiden kanssa perusnäyttelyyn kosketeltavaa havaintomateriaalia (esineitä ja materiaaleja). Vaihtuviin näyttelyihin on satunnaisesti istutettu tekemistä, jossa

pääsee materiaalin ääreen. Fantasy Design –näyttelyyn liittyi piirtämistä ja muovailua sisältäneet aktiiviosuudet. Syys-lokakuussa järjestettävään teollisen muotoilun näyttelyyn on tulossa kokeiltavia ja kosketeltavia esineitä. Näyttelyiden ja Muotoilustudion työpajoissa pääsee myös itse kokeilemaan tekemistä.

Pyrkimys on tuoda esineet vitriinistä ulos ja antaa myös tekemisen kokemuksia. Pääpaino on kuitenkin muotoilun prosessien ymmärtämisessä. Merkittävintä siksi on muotoilun työskentelytapojen havainnollistaminen ja erityisesti sarjatuotettujen esineiden tuotantoprosessin avaaminen.

Kahden draamaohjaajan kanssa on tuotettu Muovistudioon draamatyöpaja, jossa käytetään kehoa kokonaisvaltaisesti. Suunnattiin peruskoulun yläasteen ja lukion ilmaisun, äidinkielen ja kemianopetukseen.

Muotoilustudiosta (Muovistudiosta) tarkemmin ks. www.designmuseum.fi.

Hinnerichsen Miia (Tampere):

Puuttuva rengas – Evoluution ihmeet Australopithecuksesta Cro-Magnonin ihmiseen - näyttely Vapriikissa 1.2.-31.5.2001. Näyttely ei sinänsä kovin ihmeellinen. Sen oli tuottanut United Exhibits ja oli kiertänyt maailmaa jo hieman liian pitkään ja kulunut käytössä. Koululaisille suunnatussa opastuksessa oli kuitenkin hieno yksityiskohta.

Matalalle pöydälle oli asetettu ympyrään puusta taitavasti veistettyjä kalloja, n. 8 kpl: yksi nykyihmisen ja muut ihmisen varhaisten kehitysvaiheiden. Pöydän päälle nostettiin aina ennen kierroksen alkua musta läpinäkymätön kallot peittävä ”kansi”, jossa oli käden mentävät aukot. Aukkojen reunaan ”kannen” sisäpuolelle oli kiinnitetty mustat kankaasta tehdyt ”hihat”, jotta sisään ei nähnyt edes aukoista kurkistelemalla. Lapsia kehoitettiin sitten näyttelykierroksella työntämään kätensä ”mustiin aukkoihin” ja tunnustelemaan ensin hiljaa itseksensä sisällä olevia esineitä, siis kalloja. Kokemus oli jännittävä! Käden työntäminen reiästä laatikkoon vaati rohkeutta, koska kukaan ei tiennyt mitä sisällä oli odotettavissa. Kun kaikki olivat saaneet esineisiin ensituntuman, opas kysyi, mitä he olivat tunnustelleet. Kallojen mallit oli tehty niin huolellisesti, että materiaalia ei voinut tunnistaa puuksi. Vastauksena oli siis pääkalloja. Pelottavaa ja vähän inhottavaakin! Sitten opas pyysi lapsia tunnustelemalla valitsemaan kalloista nykyihmisen kallon ja perustelemaan valintansa. Kun oikea kallo oli valittu, nostettiin ”kansi” pois. Nyt puisiksi paljastuneita kalloja sai katsella ja tunnustella lisää. Samalla opas kertoi lisää kallojen välisistä eroista ja niiden merkityksestä. Ihmisen kehitys pieniaivoisesta nykyisenlaiseksi kävi lapsille selväksi aivan eri tavalla kuin vitriineissä olevia pääkalloja katsomalla.

Mikkelin taidemuseo (Laura Luostarinen, museonjohtaja):

Mikkelin taidemuseossa esiteltiin 80-luvulla turkulaisen taiteilijan Eija Tähkähään Tunnustelutunnelia, lapsille suunnattua räsymattojen tapaan koottua n. 5 metriä pitkää tunnelia, jossa oli sisällä tunnusteltavia asioita.

Mikkelissä esiteltiin myös 80-luvulla Taideteollisen museon välittämänä suuri sokeille tarkoitettu matkanäyttely, joka oli ranskalaisten tuottama (todennäköisesti Ranskan opetusministeriön). Näyttely oli menestys.

3. TUOKSUT:

Ateneumin taidemuseo

Muistojen museo: ikääntyneille suunnattu kokonaisuus, jossa näyttelykäyntien ja työpajatyöskentelyn yhteydessä haisteltiin erilaisia tuoksua. Alkoi syksyllä 2004.

Helsingin yliopiston museo (Kati Heinämies, museonjohtaja):

Apteekkihuoneen yhteydessä esitellään eteeriset öljyt, niiden tutkimus ja merkitys lääke- ym. Teollisuudessa. Tähän liittyen on mahdollista tuoksuttaa muutamia tutuimpia näytteitä (timjami-, piparminttu-, kamomilla-, neilikka-, eukalyptus- ja anisöljy). Museon kotisivut www.museo.helsinki.fi.

Vantaan taidemuseo (Anne Kaarna, intendentti):

Tulossa on näyttelyhanke Välitiloja movings in margins (huhti-elokuu 2006). Hilda Kozarin teoksen lähtökohtana on hajuaisti. Teos toteutetaan yhteistyössä näkövammaisten kanssa.

4. KUUNNELTAVA MATERIAALI:

Ateneumin taidemuseo

Kuunneltavia kuvia oli Erica Othmanin suunnittelema ja yhdessä Marjatta Levannon kanssa vuonna 1987 toteuttama näyttely näkövammaisille museokävijöille Ateneumin taidemuseossa. Näyttelyä varten valmistettiin materiaalipaketti, joka kohokuvien ja kuunneltavien äänimaisemien tutustutti taideteosten maailmaan. Materiaali on Ateneumissa edelleen näkövammaisten museovieraiden lainattavissa.

5. OMA TEKEMINEN JA KOKEMINEN:

Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitos (Sanna Eldén)

Liedon Vanhalinnan museosta. Elämänlanka –näyttelyssä saa kutoa 1700-luvun mallin mukaista ryijyä vanhoilla kangaspuilla, joissa ryijy tehdään vanhaan tapaan kahdessa osassa. Ryijyn nukat on leikattu valmiiksi tuohirokeisiin ja malli on paperille piirrettynä korissa puiden vieressä. Samassa näyttelyssä saa istua myös häpeäpenkillä, mustapenkillä eli ”huorinpenkillä”.

<http://kultut-arkistot.utu.fi/> www.utu.fi/hum/museologia/organisa.htm

6. ESIMERKKEJÄ ULKOMAILTA:

Finnmark fylkesbibliotek, Finmarksbiblioteket, Vesisaari (Sonja Siltala, valokuvaaja):

Norjassa tehty näyttely sokeille. Yhteystiedot: Britta K. Bergersen, BKB@follomuseum.no.

Helsingin kaupunginmuseo (Irma Savolainen, maakuntamuseotutkija):

Kertoo Blindas museumista Tukholmassa, jossa on käytetty sekä kuulo- että tuntoaistia erilaisten asioiden esittämiseen. Myös Nordiska museumissa on huomioitu sokeat asiakkaat. Yksi museon intendenteistä (joka on itse sokeutunut) on erikoistunut pienoismallien ja replikoiden yms. käyttöön.

Henriksson Aino:

Mainitsee Dublinia -museon hyvänä esimerkkinä aistien käytöstä museoissa. Kyseinen museo sijaitsee Dublinissa Irlannissa ja siellä saa käyttää lähes kaikkia aisteja keskiaikaisessa ympäristössä. Voi kokeilla erilaisia vaatteita, haistella mausteita ja kuunnella keskiajan torielämän ääniä. Ks. www.dublinia.ie.

Hiidenmaan museo, Viro (Helgi Pöllo)

Ovat aloittaneet heidän museossaan aistikokeilujen kanssa jo 1980-luvulla joulunäyttelyjen yhteydessä, ja jatkaneet siitä lähtien. He tuottivat erilaisia tuoksuja (pikkuleipiä, palavia kynttilöitä jne.), musiikkia, valoja, kosketusmahdollisuuksia. Suosituimmat näyttelyt olivat jouluinteriöörit kahden vuosisadan ajalta, vanha koulu ja kartano sekä joulunaika tehtaassa. He rakensivat tehdasympäristön, laittoivat ihmiset työskentelemään villan kanssa, kuulemaan koneiden ääniä, syömään öljylamppujen valossa jne. Ns. leipäviikon aikana heillä oli esillä oikeaa taikinaa ja leipää, joita saattoi koskea, haistaa, maistaa.

Pöllo toimii myös oppaana ja on usein opastanut sokeita. Silloin on pitänyt miettiä, miten selittää asioita ja myös löytää jotakin kosketeltavaa.

Kangasmäki Eija

Kertoo Englannin Yorkissa sijaitsevasta viikinkimuseo Jorvikista, jonka näyttelyissä käytetään ääntä, liikettä ja hajuja. Pari vuotta sitten näyttelykierros oli "aikamatka", jossa istuttiin huvipuistotyyliiseen vaunuun, joka kiersi läpi viikinkiaikaisen kylän. Opastus kuunneltiin vaunuissa olevista kuulokkeista. Kylässä oli oikean kokoisia ihmisnukkeja erilaisissa viikinkiajan puuhissa, nuket juttelivat keskenään ja liikkuvat, tunnelma oli todella aidon tuntuinen ja sitä vahvistivat hajut, esim. kalakauppiaan kohdalla tuoksui kalalle, sepän kohdalla savulle jne. "Aikamatka" oli todella hieno ja todentuntuinen, ja ainoa miinuspuoli oli se, että kierros oli melko lyhyt (varsinkin hintaansa nähden). Lapsista se saattoi olla hieman pelottavakin. Kierroksen lopuksi pääsi tutustumaan arkeologiseen näyttelyyn, jossa oli viikinkiajan esineistöä.

Lehtola Minna:

Belgiasta, Manchesterista sekä hoitotyöstä. Aikaisemmalta ammatiltaan hoitaja.

Lukenut artikkelin Belgiassa olevasta suklaamuseosta. Siellä saa näytepaloja maistiaiseksi.

Omaakohtainen kokemus Lontoosta: Victoria ja Albert –museossa oli keramiikan paloja, joita sai koskettaa ja tunnistaa. On myös joissakin Suomen museoissa (geologian museossa kivilajien tunnistamista?)

Manchesterissa yhdessä museossa oli tietoa kaupungin historiasta, mm. viemäriverkostosta. Siellä sai kulkea pitkin käytävää, jolla oli äänitehosteita, vahanukkeja ym. Mieleenpainuva ja jopa pelottava kokemus, etenkin kun oli kuvattu hautajaisia nukeilla ja mukana oli äänitehoste. Viittaa myös Madame Tussaudsin vahakabinettiin, jossa osasto murhamiehille ja rikollisille... elävät ihmiset näyttelivät murhamiehiä jne.

Hoitotyössä käytetään runsaasti värejä, musiikkia ja kosketusta. On tehty eri materiaaleista mm. erilaisia kolmiulotteisia tauluja, joita saa kosketella.

Lintunen Henna (restauroija, artemi, AMK)

Mahdollista käyttää kaikkia aisteja: elokuvataiteen museo La Mole Antonelliana Torinossa (Nuovo Museo del Cinema).

Teatterimuseo (Sanna Teittinen, amanuenssi)

- Lontoossa Imperial war –museo tms., nähnyt näyttelyn 90-luvulla. Ks. Netistä.

I MS:n aikainen juoksuhauta, pommisuoja. Pommitettu kaupunki. Täysi lavastus: hajut (myös mm. ruuan hajut), pommit, hälytysäänet. Yksin ei saanut mennä, vaan opas mukana. Kokonaisvaltainen, kaikki aistit käytössä.

- Lontoossa Science museum. Maanjäristyssimulaattori.
- Lontoossa Transportation museum. Metrosimulaattori.
- Lontoossa Museum of Childhood.

Porvoon museo (Susanna Widjeskog, amanuenssi):

Muistaa vuonna 1992 (?) Firenzessä pidetyn Boteron näyttelyn, jossa oli rakennettu tekolattiat, jotka narisivat niin, että kävijä tunsikin olevansa painava.

7. MUUTA:

Vuoden Eurooppalainen Museo –palkintojärjestö, museonjohtaja Maritta Pitkänen (yksi tuomareista):

Five senses in a museum on ollut palkintojärjestössä esitelmän aihe ja asia on muutenkin ollut usein puheenaiheena. Lisätietoa asiasta voi kysyä osoitteesta:

EuropeanMuseumForum@compuserve.com.

Ovat törmänneet tuomarimatkoilla erityisesti hajuaistin käyttöön, esimerkiksi luonnonhistoriallisissa museoissa. Kokonainen näkemiseen ja kuulemiseen liittyvä osasto on Göteborgin luonnonhistoriallisessa museossa (Göteborgs Naturhistoriska Museum).

Käytännön kokemuksia aistimateriaalin käytöstä museokäynneillä, esimerkkitapauksina kolme ryhmää

1. Kehitysvammaisten ryhmä

Ryhmään kuului kuusi aikuista henkilöä, joiden keski-ikä oli noin 50 vuotta. Ryhmässä oli kaksi melko pitkälle dementoitunutta ja kaksi lähes puhumatonta henkilöä. Yhdellä oli hahmotushäiriöitä ja hänelle mm. tilassa liikkuminen tuotti ongelmia. Yksi henkilö oli hyvin ujo ja arka. Joihinkin ryhmän jäseniin oli vaikeaa saada mitään yhteyttä.

Ensimmäisellä tapaamisella kerroin, mitä tulemme yhdessä tekemään ja esittelin myös aistilaukun sisältöä. Ryhmän jäsenet suhtautuivat asiaan innostuneesti. He olivat jo aikaisemmin käyneet yhdessä näyttelyissä, jotkut muistivat esim. Edelfelt -näyttelyssä vierailun. Lisäksi heillä on keskiviikkoisin ja torstaisin työpajapäivä, jolloin heillä on liikunta-, musiikki- ja taidetyöpajoja. Taidetyöpajoissa he ovat työskennelleet mm. guassiväreillä, liiduilla, hiilellä ja vesiväreillä sekä tehneet monotypioita. Ryhmän ohjaaja kertoi heti ensimmäisellä tapaamisella, että he vierailevat mielellään myös Kiasmassa.

Näyttelykäynti Ateneumissa

Teokset: Ferdinand von Wright: Taistelevat metsot, R.W. Ekman: Kreeta Haapasalo soittaa kannelta talonpoikaistuvassa, Helene Schjerfbeck: Toipilas.

Aistilaukusta: metson pyrstösulka, sammalta, havunoksa, kanavatyö Taistelevat metsot/ pari kangasnäytettä, kahvipannu, kahvijauhe, piipputupakka, voirasia/ puunoksa, kangasnäyte, laventeli, kamferi/ ääninäytteet metson ääntä, kanteleensoittoa.

Aluksi esittelin itseni ryhmälle ja kertasin kaikkien ryhmän jäsenten etunimet. Kerroin, mitä tulemme tekemään. Otimme mukaan kannettavat tuolit ja siirryimme portaita pitkin näyttelytilaan. Kunkin teoksen luona kyselin aluksi, mitä ryhmäläiset näkevät teoksessa. Tämä sai aikaan keskustelua. Kerroin teoksista ja taiteilijoista ja koko ajan rohkaisin ryhmän jäseniä kertomaan omia ajatuksiaan. Kiinnitin huomiota selkokieleen. Kunkin teoksen kohdalla otin esille aistinäytteitä, jotka kiersivät kädestä käteen. Kierrätyksen kanssa oli hieman ongelmia, sillä ihmiset unohtivat useimmiten antaa näytteen seuraavalle, tai eivät olisi lainkaan halunneet luopua siitä. Moni kertoi muistojaan, mm. piipun tuoksu toi mieleen isän, joka poltti piippua.

Aistilaukku kulki mukana kätevästi koko kierroksen ajan. Cd-soittimen olin laittanut valmiiksi Metso-teoksen luokse, joka oli kierroksen ensimmäinen teos. Siirryttäessä Kreeta Haapasalo -teoksen luokse jouduin kuljettamaan aistilaukun lisäksi cd-soittimen, mutta tämä sujui hyvin. Tällä ryhmällä oli lisäksi mukanaan pieni kantele, jota he näppäilivät teoksen luona. Kreeta Haapasalo -teoksessa on paljon pieniä yksityiskohtia, joten jotkut

ryhmäläiset yrittivät mennä liian lähelle teosta nähdäkseen kunnolla. Toipilas -teoksen kohdalla ympäristössä oli hälinää, koska suuressa salissa oli muita ryhmiä samaan aikaan. Monen ryhmäläisen keskittyminen herpaantui ja sen johdosta oma esiintymisenikin hieman kangerteli. Lopuksi kysyin mikä oli kenenkin suosikkiteos ja mielipiteet jakaantuivat. Jotkut eivät äänestäneet lainkaan, koska he olivat ehkä unohtaneet aiemmin nähdyt teokset. Ohjaaja ehdotti, että minulla olisi voinut olla mukana postikortit tai muut kuvat teoksista muistin virkistykseksi.

Onnistunutta: sain kiitosta ohjaajalta selkokielestä ja luontevasta suhtautumisesta. Hyvä yhteys ryhmän jäseniin, olivat keskittyneitä ja tarkkaavaisia. Hymyileviä kasvoja. Korjattavaa: ryhmän jäseniä ei saa päästää liian lähelle teoksia. Aistinäytteet pitää esitellä rauhallisesti. Puhumista tulee jatkaa vasta sitten, kun kaikki ovat kokeilleet/ haistaneet/ katsoneet näytettä. Hälisevä ympäristö häytti.

Työpaja Ateneumissa

Teos: Gunnar Berndtson: Morsiamen laulu

Aistilaukusta: kattokruunun kristalli, vanhat silmälasit, pari kangasnäytettä.

Teema: juhlat

Tekniikka: peiteväri paperille

Etukäteen katettu juhlapöytä. Hedelmiä, pikkuleipiä, Pommacia, vaaleanpunaisia ruusuja, portviiniä.

Ryhmän saavuttua menimme katsomaan teosta Morsiamen laulu. Aluksi kyselin, mitä kukin näkee kuvassa. Syntyi vilkasta keskustelua. Sitten kerroin lyhyesti taiteilijasta, teoksesta ja teoksen henkilöistä. Rohkaisin kertomaan, mitä esineitä pöydällä on. Arvailtiin, kuka kuvassa on sulhanen, kuka morsian jne. ja miksi henkilöt näyttävät onnellisilta, itkevät yms. Muisteltiin, minkälaisissa juhlissa itse oltiin oltu mukana. Mietittiin, mitä ruokia ja juomia juhlissa voisi olla tarjolla.

Tämän jälkeen siirryimme työpajatilaan. Juhlapöytä tuli ryhmäläisille yllätyksenä. Lausuin tervetuliaissanat ja kilistelimme pommac-lasejamme. Juoma oli hienoissa viinilaseissa. Kehotin kaikkia tarkastelemaan pöydän antimia, maistelemaan ja kertomaan, mitä pöydällä oli. Pikkuleivät maistuivat ja ruusuja haisteltiin. Skoolaaminen oli ryhmäläisten mielestä hauskaa. Halukkaat saivat maistaa myös hieman portviiniä (tästä oli sovittu etukäteen ryhmän ohjaajan kanssa).

Lopuksi jokainen teki maalauksen aiheesta minun juhiani/ juhlatunnelma. Ryhmän jäsenet tarttuivat tehtävään innostuneesti. Jopa yksi henkilö, joka tavallisesti ei suostu lainkaan maalaamaan, teki hienon maalauksen.

Onnistunutta: selkokieli, luonteva asennoituminen. Juhlapöytä oli ryhmäläisten mielestä hauska. Portviini kruunasi juhlat.

Korjattavaa: unohdimme ottaa tuolit mukaan infosta. Tarjolla oli ruokaa, joten olisi pitänyt etukäteen varmistaa, ettei kukaan ole allerginen kyseisille ruoka-aineille.

Näyttelykäynti Kiasmassa

Teokset: Olivier Dollinger: Huulipunaseinämaalaus, Jukka Lehtinen: Amorphophallus Titanicum, Timo Heino: Dialogi, Jaakko Niemelä: Kylä, Ossi Somma: Viimeinen ratsastajapatsas.

Aluksi selitin ryhmälle, että Ateneumissa oli vanhoja taideteoksia, mutta Kiasmassa on uusia taideteoksia eli nykytaidetta. Ja että nykytaide on joskus hassua ja erikoista. Kunkin teoksen kohdalla kerroin lyhyesti teoksesta ja taiteilijasta ja rohkaisin ryhmän jäseniä kertomaan omia ajatuksiaan ja mielipiteitään.

Ryhmällä oli tiukka aikataulu, mutta yllättäen yksi tunti olikin varsin sopiva aika näyttelykiertoon. Huulipunaseinämaalauksen kohdalla otin esille mukana tuomani huulipunan, jota kaikki saivat haistella ja kosketella. Kehotin haistamaan seinää, joka oli siis maalattu huulipunalla. Katsoimme myös kuvaa taiteilijasta, jolla oli kädet punaisina huulipunasta. Mukanani ei ollut tällä kertaa muuta aistimateriaalia. Osaan teoksista sai koskea ja joihinkin teoksiin liittyi ääni.

Kylä -teoksen luona sattui huonoksi onneksi olemaan koululuokka ja hälinä oli sen mukainen. En saanut ryhmäläisiä keskittymään teokseen, enkä kunnolla edes ääntäni kuuluvuun. Lisäksi ryhmän ohjaaja kertoi, että teoksen pyörivä liike voi aiheuttaa joillekin huonon olon. Näin ei onneksi käynyt, mutta silti teos ei ehkä ollut erityisen hyvä valinta tälle ryhmälle.

Viimeinen ratsastajapatsas oli ryhmän jäsenten mielestä kiinnostava ja heistä oli hauskaa verrata teosta ikkunasta näkyneeseen Mannerheimin ratsastajapatsaaseen. Kaikki pitivät yksimielisesti ulkona olevaa veistosta hienompana taideteoksena.

Museossa liikkuessamme katsoimme ohimennen muutamia muitakin teoksia, jotka eivät kuuluneet alkuperäiseen suunnitelmaan. Eräs ryhmäläisistä pelästyi valtavankokoista ravihevosta esittänyttä videota. Tarkemmin teosta katsottuaan hän piti siitä kovasti ja kertoi, että heillä kotona on ollut hevosta. Amorphophallus Titanicum eli ”lihansyöjäkasvi” oli monien mielestä jännittävä eikä kenenkään mielestä pelottava, kuten olin kuvitellut. Autonrenkaista tehty teos Dialogi herätti ihmetystä ja toimi hyvänä esimerkkinä nykytaiteesta ja sen erikoisista materiaalivalinnoista. Keskustelua se ei erityisemmin herättänyt.

Lisäksi kävimme katsomassa 4. kerroksen skeittausrampia. Salissa oli hyvä puun tuoksu ja koskettelimme rampin seinämiä. Katsoimme myös hauskoja muovikasseista tehtyjä ”kansallispukuja” ja suurta keramiikkakassia.

Onnistunutta: teokset hyvin valittuja, kiinnostivat ryhmän jäseniä. Kiasma oli ilmeisesti kaikkien mielestä jännittävä paikka.

Korjattavaa: Välillä hyvin hälisevä ympäristö. Kylä -teos ei ollut hyvä valinta, koska liike aiheutti joillekin pahan olon. Välillä siirtyminen paikasta toiseen olisi saanut tapahtua rauhallisemmin.

2. Ikääntyneiden ryhmä

Ryhmä koostui kuudesta dementoituvasta henkilöstä, viidestä naisesta ja yhdestä miehestä. Dementoitumisen aste vaihteli ryhmän jäsenten välillä suuresti. Joukossa oli useampi taiteesta kiinnostunut henkilö, joista yksi oli itsekkin maalannut tauluja. Jotkut olivat aktiivisia ja uusiin asioihin positiivisesti suhtautuvia, toiset taas suhtautuivat asioihin suoralta kädeltä negatiivisesti. Kaksi ryhmän jäsenistä käytti liikkumiseen rollaattoria. Ryhmän ohjelma vanhustenkeskuksessa oli jo entuudestaan monipuolinen, sillä se sisälsi mm. luontoretkiä, leivontaa ja taideterapiaa. Käytössä oli jo jonkin aikaa ollut ns. aistitila, jota käytettiin yksin ja ryhmässä etenkin talviaikaan. Kahden henkilön kädet toimivat heikosti. Yksi ryhmän jäsenistä oli erittäin huonokuuloinen, toinenkin kuuli melko huonosti. Jo alussa oli selvää, että tapaamisia varten hankitaan äänenvahvistajat.

Ensimmäinen tapaaminen oli muuten myönteinen kokemus, mutta yksi henkilöistä suhtautui aistinäytteisiin hyvin epäluuloisesti. Kerroin hankkeesta huolellisesti ja selitin aistinäytteiden merkityksen huolellisesti, mutta luultavasti asia ei tullut selväksi muillekaan kuulijoille. Yleinen asenne kuitenkin oli, että on hauskaa päästä näkemään taidetta ja saada tietoa teoksista ja taiteilijoista. Kahta huonokätistä tuleva työpaja tosin hermostutti kovasti, ja lupasin miettiä heitä varten jotakin heille sopivaa tekemistä. Tämä ryhmä ei ollut kiinnostunut vierailemaan Kiasmassa, joten jätimme sen pois suunnitelmista.

Näyttelykäynti Ateneumissa

Teokset: Nils Schillmark: Kynttiläasetelma, R.W. Ekman: Kreetta Haapasalo soittaa kannelta talonpoikaistuvassa, Helene Schjerfbeck: Toipilas.

Aistilaukusta: kahvi, piipputupakka/ pari kangasnäytettä, kahvipannu, puulusikka, voirasia/ puunoksa, kangasnäyte, laventeli, kamferi/ ääninäyte kanteleensoittoa.

Ryhmän saavuttua otimme mukaan tuolit ja menimme hissillä toiseen kerrokseen. Otimme mukaan myös kuulonvahvistimia. Yksi henkilöistä liikkui rollaattorin avulla. Välillä tarvittiin näyttelyvalvojan apua, kun hän tilojen korkeuserojen vuoksi joutui käyttämään hissiä muiden siirtyessä kävellen. Kannettavat tuolit osoittautuivat huonoiksi, joten käytimme hyväksi salien tukevia puupenkkejä, joita oli suhteellisen helppo siirrellä.

Suunnittelin tälle ryhmälle muista poikkeavan kierroksen. Jätin pois metson ja otin tilalle Schillmarkin Kynttiläasetelman. Tarkoitus oli katsoa myös Morsiamen laulu, mutta emme ehtineet katsoa sitä. Kolme teosta olikin riittävästi.

Aloitimme Kynttiläasetelmasta. Kerroin taiteilijasta, teoksesta ja kustavilaisista tyylipiirteistä teoksessa. Pohdimme yhdessä sitä, miten tärkeitä omat henkilökohtaiset esineet ovat ihmiselle. Pyysin muistelemaan, mitä tärkeitä esineitä itsellä on. Aistiaineksista käytimme tässä kahvia ja piipputupakkaa.

Kreetta Haapasalo -teoksen luona kuuntelimme aluksi lyhyen kantelekappaleen. Musiikin päätyttyä kaksi henkilöä oli melkein nukahtanut. Arvuuttelin aluksi, mitä teos esittää ja tästä syntyi keskustelua. Kangasnäytteet herättivät mielenkiintoa. Tunnustelimme ja katselimme tarkasti myös muita aistinäytteitä ja tähän kului varsin paljon aikaa.

Toipilas -teos herätti vielä enemmän keskustelua. Tuoksunäytteet kiinnostivat, vaikka osalla henkilöistä hajuaisti olikin melko heikko. Annoin jokaiselle lopuksi muistoksi postikortit Kreeta Haapasalo -teoksesta ja Toipilaasta.

Onnistunutta: Hyvä teosvalinta (Toipilas kaikkein mieluisin, mutta Kreeta Haapasalo -teoskin herätti paljon keskustelua). Kiinnostavat aistinäytteet. Postikortit teoksista olivat mukava lahja.

Korjattavaa: Ajankäyttö hieman epäonnistui, koska yhden teoksen kohdalla käytettiin liikaa aikaa. Yhden kangasnäytteen olisi voinut jättää pois. Huomasin vasta kierroksen loppupuolella, että yksi ryhmän jäsen ei osannut käyttää kuulonvahvistinta oikein. Olisi pitänyt varmistaa heti alussa, että kaikki kuulevat ja osaavat säätää laitteet. Kannettavat tuolit eivät olleet hyviä. Olisi pitänyt järjestää reitti siten, että penkkejä olisi ollut aina lähettävillä.

Työpaja ryhmän omissa tiloissa

Teos: Gunnar Berndtson: Morsiamen laulu

Teema: maalaa tuoksu

Tekniikka: postikortteja, kuvasuurenoksia, "tuoksukupit", peitevärit paperille.

Työpaja pidettiin vanhustenkeskuksen omissa tiloissa ryhmän omasta pyynnöstä. Huono puoli tässä oli se, että jouduttiin työskentelemään kuvien avulla sen sijaan, että olisi voitu katsoa alkuperäistä taideteosta.

Kerroin aluksi teoksesta ja taiteilijasta. Ryhmän jäsenet kertoivat teoksen herättämistä ajatuksista. Pohdittiin yhdessä maalauksen henkilöihahmoja ja henkilöiden välisiä suhteita. Pyysin kuvittelemaan teoksen äänimaailman ja tuoksut. Aluksi useimmat arkailivat, mutta vauhtiin päästyään he keksivät paljon ääniä ja tuoksua, jotka voisivat liittyä teokseen.

Jaoin jokaisen eteen oman "tuoksukupin". Olin tehnyt kupit etukäteen: laitoin kertakäyttömukeihin tuoksuvia esineitä ja peitin mikit alumiinifoliolla. Puhkaisin folioihin reiät vasta juuri ennen tehtävän aloittamista. Tuoksut liittyivät kyseiseen teokseen: ruusu, sitruuna, appelsiini, piipputupakka, viini, kamferi. Ryhmän jäsenet saivat rauhassa haistella tuoksua ja miettiä, minkä värin/ mitä värejä tai asioita se toi heidän mieleensä. Sen jälkeen maalattiin aiheena tuoksun tuomat värit ja asiat.

Näytin mallia, miten voi maalata rennolla otteella leveitä vetoja vaikkapa vain yhtä väriä ohuen läpikuultavasti tai paksusti käyttäen. Korostin sitä, ettei työn tarvitse esittää mitään. Tehtävä oli joillekin hyvin vaikea. Osoittautui helpommaksi tehdä maalaus jostakin tietystä aiheesta. Yhdellä henkilöllä oli huono hajuaisti. Hänelle kerroin, mikä hänen tuoksunäytteensä oli (ruusu) ja hän joutui käyttämään vielä muita enemmän mielikuvitustaan, koska joutui muistelemaan tuoksun. Loppujen lopuksi juuri tämä henkilö innostui eniten muistelemaan asioita, jotka liittyivät omaan tuoksunäytteeseen.

Oli mielenkiintoista nähdä, miten osa ikääntyneistä teki upean värikkäitä abstrakteja teoksia ja miten tuoksu ilmeisestikin toimi tekemisen innoittajana. Jotkut tekivät

tavanomaisempia töitä, mutta niissäkin usein oli mukana ajatus tietystä tuoksusta tai sen herättämästä muistosta. Mielestäni tämä työpaja onnistui lopulta hyvin.

Onnistunutta: Ajatus tuoksun ilmaisemisesta värein onnistui monella hyvin. Ryhmän jäsenet lähtivät melko hyvin mukaan kuvaan liittyvien äänien ja tuoksujen kuvittelemiseen. Kuvasuurennot olivat tärkeitä. En tiedä oliko tuoksuista apua, mutta teokset saivat aikaan muistelua ja keskustelua. Pari henkilöä, jotka arkailivat työpajaa käsien huonon toimivuuden vuoksi, suostuivat lopulta mielellään maalaamaan.

Korjattavaa: Olisi heti aluksi pitänyt varmistaa, että kaikki kuulevat. Ikääntyneet saattavat sanoa, että kuulevat, vaikka eivät kuule. Monet arkailivat ilmaista itseään väreillä abstraktisti. Olisi pitänyt rohkaista vielä enemmän rentoon maalausliikkeeseen ja leveisiin vetoihin. Maalasin liian innokkaasti itse: jotkut tarkkailivat maalaustani ja vertasivat omaansa siihen. Ohjeiden anto ei ollut tarpeeksi selkeää: jotkut hätääntyivät, kun eivät ymmärtäneet, mitä piti tehdä. Tehtävä ymmärrettiin lopulta yleensä hyvin. Yhdellä henkilöllä oli huono hajuaisti. Olisi pitänyt varautua tähän ja keksiä etukäteen vaihtoehtoisia eri aisteja hyödyntäviä tehtäviä.

3. Näkövammaisten ryhmä

Ryhmä koostui neljästä aikuisesta näkövammaisesta. Alun perin ryhmässä oli viisi jäsentä, mutta yksi joutui jäämään pois. Ryhmän jäsenet olivat kaikki aktiivisia ja osallistuvia henkilöitä. Kaikki olivat myös kiinnostuneita taiteesta.

Alun perin oli tarkoitus saada näkövammaisistakin koottua kaksi ryhmää, joista toinen koostuisi lapsista, esim. koululaisista. Ryhmien kokoaminen osoittautui kuitenkin erittäin vaikeaksi. Ponnistelujen jälkeen lopputuloksena oli tämä yksi neljän aikuisen ryhmä. Sain myös heti alkuun ennen ensimmäistä kokoontumista jyrkän negatiivisen sähköpostiviestin henkilöltä, joka piti Aistien museo -hanketta tiedotteeseen laatimani tekstin perusteella näkövammaisia alentavana. Kerroin siksi hankkeen esittelytilaisuudessa hankkeen merkityksestä ja sisällöstä erityisen huolellisesti, mm. että samaa menetelmää kokeillaan myös näkevien ryhmien kanssa.

Negatiivisen asenteen kohtaaminen heti alussa oli itse asiassa hyödyllistä ja opettavaista, sillä jouduin miettimään perin pohjin hankkeen merkityksen ja motiivit ja miten tuon ne selkeästi esille. Oli myös hyvä ymmärtää se, että näkövammaisen saattaa kokea perimmältään mielekkään ja hyvää tarkoittavan toiminnan pintapuolisena muotiasiana ja näkövammaisen itsetuntoa loukkaavana puuhasteluna.

Tapaamiset ryhmän kanssa olivat kuitenkin alusta alkaen tunnelmaltaan myönteisiä.

Näyttelykäynti Ateneumissa

Teokset: R.W. Ekman: Kreeta Haapasalo soittaa kannelta talonpoikaistuvassa, Helene Schjerfbeck: Toipilas, Gunnar Berndtson: Morsiamen laulu.

Aistilaukusta: piipputupakka/ kangasnäyte, laventeli, kamferi/ kangasnäyte (atlassilkki), kattokruunun kristalli, ruusu/ ääninäyte kanteleensoittoa.

Lisäksi: kohokuvia teoksista.

Kahdella ryhmän jäsenellä oli mukana avustajat. Kerroin tulevasta ohjelmasta. Olin ottanut esille museon näkövammaisille suunnattua materiaalia, mm. rakennuksen pohjakaavan. Istuimme aluksi sisääntulohallin pöydän ääreen tutkimaan materiaalia ja keskustelemaan.

Menimme hissillä toiseen kerrokseen. Opastin yhtä ryhmän jäsentä. Aloitimme Kreetta Haapasalo -teoksesta. Kuuntelimme musiikkinäytteen. Kuvailin teoksen, kerroin taiteilijasta ja ryhmäläiset esittivät kysymyksiä. Tunnusteltavina oli kaksi erilaista kohokuvaa (vanha ja uusi). Aistinäytteistä otin esille vain tupakan. Arvuuttelin, mikä tuoksu on, ja arvaaminen oli yllättävän vaikeaa.

Toipilaan luona kuvailin ensin teoksen ja kerroin taiteilijasta. Kohokuvia tunnusteltiin ja aistinäytteet kiersivät tunnusteltavina ja haisteltavina. Morsiamen laulun kohdalla aikaa oli enää niukasti jäljellä. Kuvailin teoksen nopeasti ja kerroin taiteilijasta lyhyesti. Kaivoin aistilaukusta esille vain kangasnäytteen. En ottanut esille kohokuvia, sillä aikaa oli todella vähän. Minulla oli myös liikaa kantamuksia, joten pyysin avuliasta näyttelyvalvojaa kantamaan cd-soitinta puolestani.

Lopuksi menimme hissillä naulakoille. Ryhmän jäsenet keskustelivat innokkaasti. Koko kierroksen ajan oli tunne, että olisi pitänyt olla enemmän aikaa keskustelulle. Muutenkin aikataulu petti tämän ryhmän kanssa, sillä teosten kuvailu, kohokuvien tunnustelu, aistinäytteiden tutkiminen ja keskustelu veivät paljon enemmän aikaa, kuin olin ennalta ajatellut.

Onnistunutta: Alussa tapahtunut esittely Ateneumin tarjonnasta ja palveluista näkövammaisille onnistui hyvin. Kulkeminen tiloissa sujui hyvin, samoin teosten kuvailu. Ryhmän jäsenet pitivät musiikkinäytteestä. Kerroin salihenkilökunnalle etukäteen ryhmän tulosta, ja he tarjosivat valppaasti apua. Teokset herättivät paljon keskustelua ja kysymyksiä.

Korjattavaa: Aikataulu petti. Keskustelu ja kohokuvien tunnustelu veivät eniten aikaa. Olisi pitänyt varata aikaa kaksi tuntia. On hyvä muistaa, että värien ymmärtäminen ei ole itsestään selvyyttä. On selitettävä tarkemmin, mitä esim. "kuulas" tarkoittaa väreistä puhuttaessa. Kohokuvien tunnustelu ja keskustelu veivät niin paljon aikaa, että en ehtinyt näyttää läheskään kaikkia aistinäytteitä. Kuvaileminen myös sekoitti pasmani niin, että aistinäytteet olivat vähällä unohtua. Aistinäytteiden määrää on pakko karsia näkövammaisten opastamisessa, muuten opastusaika venyy kohtuuttoman raskaaksi. Kuvasuurennot eivät toimineet juuri tämän ryhmän kanssa. Kunkin näkövammasta olisi pitänyt keskustella tarkemmin heti alkuvaiheessa.

Työpaja Ateneumissa

Teokset: Wäinö Aaltonen: Graniittipoika, Sakari Tohka: Nuoruus, Eila Hiltunen: Passio Musicae ja Eila Hiltunen: Kaksi istuvaa naista.

Teema: dynaaminen/ staattinen

Lisäksi: hansikkaita koskettelua varten.

Kävin etukäteen tutustumassa Ateneumin kaikkiin kahdeksaan kosketeltavaan veistokseen ja valitsin kaksi teosta, joita pääasiallisesti tulimme käsittelemään. Teemaksi mietittiin vastakkainasettelu dynaaminen/ staattinen. Lisäteemaksi otin ”nuoruus” siltä varalta, että jonkun on vaikea työskennellä ilman selkeää aihetta.

Ryhmän tultua otimme infosta hansikkaita teosten koskettelua varten. Menimme ensin Graniittipojan luokse. Kuvailin teoksen, kerroin taiteilijasta. Pyysin kiinnittämään huomiota teoksen staattisuuteen. Ryhmän jäsenet tunnustelivat teosta vuorotellen ilman hansikkaita, koska se on sallittua, sillä kyseessä on graniittiveistos. Näyttelyvalvoja tuli kuitenkin huomauttamaan, että hansikkaitten pitäisi olla käsissä. Kerroin hänelle, että juuri tätä veistosta saa koskea ilman hanskoja.

Seuraavaksi kuljimme monen näyttelysalin läpi Sakari Tohkan Nuoruus -teoksen luokse. Kuvailin teoksen. Ryhmän jäsenet tunnustelivat veistosta hansikkaat käsissä. Kerroin taiteilijasta ja teoksesta tarkemmin. Teos herätti keskustelua ja sen vauhdikas liike ja rönnyilevät muodot saivat osakseen huomiota.

Koska aikaa oli jäljellä, tarkastelimme myös samassa huoneessa olevia kahta Eila Hiltusen veistosta. Passio Musicae kiinnosti, koska se on Sibelius -monumentin luonnos. Teos herätti tunteita ja henkilökohtaisia muistoja enemmän, kuin olisin arvannutkaan.

Lopuksi tutkimme viereistä Hiltusen veistosta Kaksi istuvaa naista. Se oli hyvä esimerkki järkevän staattisesta teoksesta. Tarkastelimme veistosta huolellisesti, ryhmän jäsenet koskettelevat ja minä kuvailin.

Työpajassa selitin tehtävän ja jaoin jokaiselle ison palan savea. Työskentely alkoi heti. Kahden ryhmän jäsenen veistoksessa oli samassa teoksessa dynaamiset ja staattiset osat, kun taas yhden henkilön teos oli kokonaan dynaaminen. Yksi ryhmäläisistä oli ottanut myös huomioon teeman ”nuoruus”. Lopuksi keskustelimme teoksista ja tunnustelimme niitä. Kaikki halusivat työt mukaansa, tai ainakin savimöykyn myöhempää työstämistä varten.

Onnistunutta: Teokset olivat hyvin valittuja. Ne olivat sattumalta niitä, joihin henkilöt eivät olleet vielä tutustuneet edellisillä käynneillään. Vastakkainasettelu dynaaminen/ staattinen oli onnistunut. Teokset herättivät keskustelua, muistoja ja tunnereaktioita. Dynaaminen/ staattinen innosti pohdintoihin, jotka jatkuivat luontevasti itse työpajatyöskentelyssä. Tiloissa liikkuminen sujui hyvin.

Korjattavaa: Työpajatehtävään saatiin kulumaan vain puoli tuntia. Olisi pitänyt keksiä jokin jatkotehtävä tai muuten suunniteltava ajankäyttö työpajassa paremmin. Teoksista keskusteleminen jäi liian vähälle.

Näyttelykäynti Kiasmassa

Näyttely: Arjen murtumia

Lisäksi: äänioppaat sekä keskusteluopas

Otin etukäteen selvää, mitä teoksia sai koskettaa. Järjestin mukaamme keskusteluoppaan, joka paitsi että oli mukana keskustelemassa teoksista myös auttoi liikkumisessa. Kierroksen aikana ”testasimme” myös Kiasman äänioppaan, eli kuulokkeet, joista saattoi kuunnella tietoja ja tulkintoja tietyistä teoksista. Osa näistä teoksista oli samoja, joita sai kosketella.

Kuvailin teokset omin sanoin, vaikka mukana oli myös äänioppaat. Olin myös ottanut selville taustatietoa teoksista. Teokset innostivat vilkkaaseen keskusteluun, johon keskusteluopas toi oman tervetulleen lisänsä tuomalla mukaan omia ajatuksiaan.

Äänen ja kosketuksen lisäksi tällä näyttelykierroksella ei ollut mukana muita aisteja, koska muun aistimateriaalin mukaan ottaminen ei olisi tuntunut näiden teosten yhteydessä luontevalta. Lopuksi tunnustelimme museon pienoismallia ja kohopohjakaavaa. Onnistunutta: Kiinnostavat teokset, joista monia sai myös koskea. Etsimäni taustatieto teoksista kiinnosti ryhmän jäseniä. Keskusteluopas oli mukana: hän auttoi liikkumisessa ja oli mukana myös kertomassa teoksista ja keskustelemassa.

Korjattavaa: Rakennuksen pienoismalli olisi pitänyt ottaa tunnusteltavaksi heti aluksi. Kosketeltavista teoksista ei ollut valmista luetteloa. Äänioppaat eivät olleet hyviä (hankalat käyttää). Teoksen kuvailu olisi pitänyt tapahtua ennen äänioppaan kuuntelua. Lihansyöjäkasvista ei saanut käsitystä, koska se oli liian suuri teos että sen olisi voinut tunnustelemalla hahmottaa. Teoksen pienoismalli olisi ollut hyvä ratkaisu tässä kuten monen muunkin teoksen kohdalla.

Ohjeita ja vinkkejä

Käytännön tilanteiden pohjalta laadittuja ohjeita aistimateriaalin käyttämiseksi kehitysvammaisten, ikääntyneiden ja näkövammaisten ryhmien kanssa.

Yleisiä ohjeita

- ei liian monta teosta näyttelykierroksella (3 kpl/ opastus)
- 1,5 tuntia sopiva opastusaika (näkövammaisille 2 tuntia)
- myös työpajan sopiva kesto 1,5 tuntia
- aistiaineksia kannattaa ottaa mukaan vähän ja harkitusti
esim. neljä esinettä/ teos (esineitä, kangas- tai muita materiaalinäytteitä, tuoksuja, maistettavia asioita, luonnonaineksia tms).
- jos tarjolla on ruokaa, on varmistettava, että kukaan ei ota sellaista ruokaa, jolle on allerginen
- ääninäytteet ovat pidettyjä ja toimivia
- kaikille ryhmille mukaan tukevat tuolit tai reitti suunnitellaan siten, että on penkkejä sopivissa kohdissa
- varmistettava etukäteen ympäristön rauhallisuus (ei mielellään muita ryhmiä)
- vuorovaikutteisuus, keskusteluun ja muistelemiseen innostaminen aistinäytteiden avulla
- postikortit teoksista ovat mieluinen lahja. Mahdollistavat myös aiheen mieleen painamisen ja käsittelyn myöhemmässä vaiheessa.
- jokaisen tapaamisen jälkeen pitäisi järjestää kiireetön yhteinen hetki rauhallisessa huoneessa, jolloin keskusteltaisiin koetuista asioista. Heti näyttelykierroksen/ työpajan jälkeen ryhmäläisille ei vielä välttämättä tule mieleen mitään sanottavaa. Useimmiten vasta kun on rauhoituttu ja ehditty miettiä nähtyä ja koettua tulee mieleen asioita, joita haluaa jakaa muiden kanssa.

Kehitysvammaiset

Näyttelykäynnit:

- aistiainekset kiertämään: ei ehkä paras tapa, sillä vie ainakin suuren ryhmän kanssa liikaa aikaa. Ryhmän jäsenet myös usein unohtavat antaa esineen eteenpäin. Vaihtoehto: Materiaalin voisi ojentaa jokaiselle erikseen.
- jos aineksia kierrätetään, kannattaa jatkaa puhumista vasta sitten, kun aistiainekset ovat kiertäneet jo jokaisella
- jos aineksia kierrätetään, saisi mielellään olla vähintään kaksi kiertävää kappaletta, jolloin toiminta nopeutuu
- aistiainekset voisi toisaalta laittaa kiertämään/ ojentaa tutkittavaksi vasta lopuksi puhumisen jälkeen
- on tärkeää yrittää selittää ja pitää yllä aineiden ajatuksellinen yhteys teokseen
- kiinnitä huomiota koskettamiseen ja esineen ojentamiseen
- kiireettömyys, huomioiminen, läsnäolo
- teoksen liike voi aiheuttaa pahan olon, myös tilan korkeusvaihtelut

- muistettava olla tarkkana, etteivät ihmiset mene liian lähelle teoksia

Työpaja:

- mielikuva tuoksusta/ tuoksun kuvittelemisen värinä voi olla liian vaativa tehtävä. Tehtävän tulee olla selkeämpi ja konkreettisempi, vaikka liittyikin aistien käyttöön
- toiminta, osallistuminen parempi tapa
- ryhmän on oltava tarpeeksi pieni, ja enemmän apua tarvitseville mukaan oma avustaja

Ikääntyneet

Näyttelykäynnit:

- opastuksen on oltava sopivan haasteellinen: riittävästi tietoa ja huomion kiinnittäminen mielenkiintoisiin yksityiskohtiin. Monet ikääntyneet ovat taiteesta kiinnostuneita ja asiantuntevia. Ei kuitenkaan liian pitkiä tai yksitoikkoisia selostuksia.
- aistiainesten käytön selittäminen ja perustelemisen moneen kertaan. Yhteys teoksiin.
- motivointi, innostaminen, ennakkoluulojen voittaminen. "Ei mitään erikoista, vain hauska lisä!"
- varmistaa, että henkilöt kuulevat (kuulonvahvistimet) ja näkevät (kuvasuurenokset). Kannattaa heti kierroksen alussa varmistaa, että kuulonvahvistin on osattu laittaa ja säätää oikein.
- aikataulun ja reitin huolellinen suunnittelu: tasoerot aiheuttavat harmia pyörätuoleilla ja rollaattorilla liikkuville tai muuten huonojalkaisille

Työpaja:

- motivointiin ja innostamiseen kannattaa paneutua huolellisesti heti alkuvaiheessa ja koko prosessin ajan, sillä ikääntyneet usein suhtautuvat uuteen asiaan ennakkoluuloisesti ja vähättelevät omia taitojaan
- kannattaa välttää "työpaja" -sanon käyttämistä, sillä se aiheuttaa turhia paineita, epäluuloa ja omien taitojen aliarvioimista.
- tietty aisti esim. hajuaisti saattaa toimia ikääntyneellä heikosti mm. lääkityksen takia. Kannattaa varautua siihen, että voi tarjota vaihtoehtoisia, eri aisteja hyödyntäviä tehtäviä
- tuoksut herättävät yleisesti muistoja ja innostavat keskusteluun
- kannattaa kannustaa maalaamiseen myös sellaisia henkilöitä, joiden kädet toimivat huonosti. Maalaaminen saattaa silti sujua yllättävän hyvin ja tuottaa onnistumisen iloa.
- kuvasuurenokset ovat hyödyllisiä
- varmistaa heti alussa, että kaikki kuulevat
- selkeä tehtävänanto, kannustaminen, tehtävän toistaminen monta kertaa
- kärsivällisyys, kuunteleminen, huomioiminen

Näkövammaiset

- aistimateriaalin käytön huolellinen perustelu: mikä tavoite menetelmällä on ja minkälaisille ryhmille sitä tarjotaan (myös näkeville).
- ajankäytön huolellinen suunnittelu. Tiloissa liikkuminen, teosten kuvailu, kohokuvien tunnistelu, aistinäytteiden tutkiminen ja keskustelu vievät paljon aikaa. Mukaan vain harvoja, huolellisesti valittuja aistinäytteitä.
- alkuun voi kertoa lyhyesti museon tarjonnasta ja palveluista näkövammaisille
- aluksi hyvä antaa tunnisteltavaksi museon pienoismalli ja kohopohjakaava, jos sellaiset ovat olemassa

- hyvä kysyä kunkin näkövamman laadusta jo alkuvaiheessa
- kuvasuurennot toimivat vain tiettyjen näkövammojen yhteydessä (esim. putkinäkö)
- aistiainesten yhteys teoksiin pidettävä selvänä koko kierroksen ajan: mihin teoksen kohtaan tai asiaan esine liittyy. Koska näkövammainen ”näkee” teoksen vain mielessään, yhteys esineen ja teoksen välillä katoaa vielä helpommin kuin muilla ryhmillä.
- aineiden on annettava kiertää rauhallisesti yksi kerrallaan. Ojenna aina itse esine seuraavalle.
- kiinnitä erityistä huomiota tapaan koskettaa ja ojentaa esine
- ääninäytteet ovat hyödyllisiä ja pidettyjä
- Kuvaillessa muista kiinnittää huomiota värien kuvailuun. Varaudu kuvailemaan myös kehukset sekä teoksen koko ja muoto. Monia kiinnostaa, mitä taiteen tyyliä teos edustaa, mitä tämä tyyli tarkoittaa ja miten se teoksessa ilmenee.

Näkövammaisten omia kommentteja museokäynteihin liittyen:

- kosketteluhansikkaiden pitäisi olla ohuita ja sileitä
- pienoismallit olisivat toivottavia. Perusmuoto, ei liikaa yksityiskohtia. Esim. rakennuksesta, veistoksesta.
- materiaalinäytteet yleensä toivottavia. Voisivat olla esim. salkun tai materiaalikansion muodossa. Tuoksu ja maku olisivat hyviä. Ehdotettiin liikkeen ja ilmavirran käyttöä, kun tutustutaan teoksiin.
- kuvailutulkauksessa kiinnostavat henkilöhahmojen väliset suhteet, asennot, katseet, ilmeet. Yksityiskohdat kiinnostavat, samoin yleinen sommittelu ja valovaikutelma.
- toivovat museoihin henkilöä auttamaan liikkumisessa, jolloin voisivat keskittyä itse näyttelyyn.